

תגובות מעצמות המערב לנוכח השיפת הקמתו של הכור הגרעיני בדימונה בראשית שנות השישים

זכי שלום

מבוא

בסוף שנות החמישים וראשית שנות השישים הולך ומתחוויר למעצמות המערב - ובראשן ארצות-הברית ובריטניה - כי בשטח הנגב, בקרבת העיר באר-שבע, הולך ומוקם בחשאי, בשיתוף פעולה ישראלי-צרפתי, פרויקט רב-ממדים, שמתבצעת בו, בין השאר, פעילות ענפה בתחום הגרעיני.¹ אופיה המוגדר של פעילות זו ויעדיה לא היו נהירים, ככל הנראה, לגורמי הערכה מוסמכים במערב, בשלבים הראשונים של קבלת המידע.²

1. הידיעות המחשידות הראשונות סביב פרויקט הכור בדימונה מתחילות להגיע אל שולחנם של גורמי הערכה בארצות-הברית זמן רב יחסית לפני חשיפת הפרשה ברבים, בעיקר מתוך צילומי אוויר שמשגרים מטוסי ביון מדגם יו-2. ראה: מ' בר-זוהר, בן-גוריון, ג, תל-אביב 1977, עמ' 1389; וכן ס' הירש, ברירת שמשון, תל-אביב 1992, עמ' 44-45; F. Barnaby, *The Invisible Bomb: The Nuclear Arms Race in the Middle East*, London 1989, p. 6; W.E. Burrows & R. Windrem, *Critical Mass: The Dangerous Race for Superweapons in a Fragmenting World*, New York 1994, p. 300
מתזכיר שמשגר ראש סוכנות הביון של ארצות-הברית, אלן דאלס, אל היועץ הצבאי של הנשיא קנדי (בפברואר 1961) משתמע כי גורמי הביון האמריקני קיבלו מידע המאפשר גיבוש הערכות מוצקות באשר למאפייני פעילותה הגרעינית של ישראל בכור במחצית 1960 - תזכיר מנהל סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית אל יועץ הנשיא לענייני צבא, 8 בפברואר 1961, קובץ תעודות ומסמכים מתוך ארכיון הנשיא קנדי בארכיון בן-גוריון, המכון למורשת בן-גוריון [להלן: קובץ תעודות, אב"ג]. מתזכיר של משרד החוץ הבריטי עולה, כי לבריטניה וארצות-הברית נודע על 'פרויקט תעשייתי נרחב הנבנה ליד באר-שבע' בספטמבר 1960. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1960, PRO, FO 371 157392, E 1072/1/G
2. תזכיר אחר של משרד החוץ הבריטי (ממארס 1961) חוזר וקובע, כי ההערכות הראשונות (לקראת ספטמבר 1960) ציינו שהמדובר בפרויקט תעשייתי נרחב. רק לאחר מכן נתקבלו ידיעות טובות על כך שהפרויקט כולל מתקנים גרעיניים, וכי הוא נבנה בשיתוף פעולה עם צרפת. בתזכיר אחר של משרד החוץ הבריטי (מ-1 במארס 1961) נקבע במפורש כי בריטניה ידעה, עוד לפני שהפרשה הגרעינית פורסמה ברבים, שישראל בונה בחשאי פרויקט

רק בשלבים מאוחרים יותר מתחיל לזרום אל גורמי הערכה במערב מידע מוצק יותר על מאפייניה של הפעילות הגרעינית המתבצעת בכור ועל מאפייני ההסכם לשיתוף פעולה גרעיני בין ישראל לצרפת, אשר במסגרתו סייעו צרפתים בהקמת הכור הגרעיני בדימונה.³ בשל החשאיות הרבה האופפת, מטבע הדברים, את ההתדיינות בסוגיה זו, קשה להעריך במדויק את תיחומו של שלב זה. מחקר זה נועד לבחון את הרקע לחשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל במסגרת הכור הגרעיני בדימונה, ואת מערכת השיקולים והלבטים שאפיינו את תהליך גיבוש תגובותיהן של ארצות-הברית ובריטניה לפרסומים אלה. תקופת הזמן שבה עוסק מחקר זה משתרעת החל מתחילת החשיפה של 'פרויקט דימונה' בעיתונות הבינלאומית (אמצע דצמבר 1960) ועד לאחר ביקורו של דוד בן-גוריון בארצות-הברית, בקנדה ובבריטניה ושיחותיו בסוגיה זו עם מנהיגיהן (במאי-יוני 1961).

התגבשות ההערכות המערביות לגבי מגמותיה של ישראל בתחום הגרעיני

כאמור, האי-בהירות שאפיינה את הערכות המצב במדינות המערב בשלבים הראשונים של חשיפת הפעילות הגרעינית של ישראל בכור שליד באר-שבע⁴ הולכת ומפנה את מקומה בהדרגה, בשלבים מאוחרים יותר, להערכות מגובשות יותר באשר למאפייניה וליעדיה של פעילות זו. הערכות המצב של גורמי הערכה מוסמכים במדינות המערב נשענות, מטבע הדברים, על מקורות מידע גלויים וחסיים ועל מערכת מסועפת של מגעים המתנהלת בין שתי המעצמות - בינן לבין עצמן, בינן לבין ישראל ובינן לבין צרפת. להלן פירוט של דיווחים, ידיעות, מגעים מדיניים ותגובות סביב פעילותה הגרעינית של ישראל, בשלבים הראשונים של חשיפת פעילות זו:

א. בראשית דצמבר 1960 מדווחת שגרירות ארצות-הברית בישראל כי ראש הממשלה, דוד בן-גוריון, עומד להודיע בקרוב על הקמת אוניברסיטה חדשה בנגב. על-פי מידע המגיע לשגרירות תכלול הודעתו של בן-גוריון גם הכרזה על הקמת כור גרעיני בשטח הנגב בהספק של עשרה עד עשרים מג'ואט, אשר יופעל באמצעות אוראניום ומים כבדים. על-פי המידע המצוי בידי השגרירות, הכור

תעשייתי גדול ליד באר-שבע, וכי ייתכן שהוא כולל מתקנים גרעיניים. תזכיר משרד החוץ

הבריטי, 1 במארס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8

3. ראה תזכיר מחלקת המדינה על הפיתוח הגרעיני בישראל, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג. על-פי תזכיר משרד החוץ הבריטי, מסרו גורמים אמריקנים (ביוני 1961) כי הם קיבלו לידיהם את נוסח ההסכם הישראלי-צרפתי לשיתוף פעולה בתחום הגרעיני. האמריקנים מרוצים מכך. אולם גורמים בריטים סבורים, כי הנוסח שהגיע לידי האמריקנים אינו הנוסח השלם של ההסכם. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 20 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286 IAE 4153/43

4. במינוחים הראשונים מדובר, תדיר, על 'הכור הגרעיני שליד באר-שבע'. בשלבים מאוחרים יותר מדובר על 'הכור הגרעיני בנגב', או 'הכור בדימונה'. בימן בן-גוריון מצויה הפסקה המעניינת הבאה: 'שמעון [פרס] סבור, שהמקום היחיד המתאים לכור הינו דימונה', ימן בן-גוריון, 19 ביולי 1958, אב"ג.

- יכלול חלקי ציוד צרפתיים וישמש, בין השאר, לחקר בעיות המדבר.⁵
- ב. ב־9 בדצמבר 1960 נקראת הוועדה לענייני אנרגיה אטומית, המשותפת לשני בתי הקונגרס של ארצות-הברית, לישיבה דחופה, על רקע האפשרות שמדינה נוספת תצטרף ל'מועדון הגרעיני' המצומצם.⁶ בישיבה מדווחים גורמי מודיעין אמריקנים לחברי הוועדה, כי ייתכן שמדינת ישראל מפתחת נשק גרעיני. במקביל נמסר דיווח בנושא לנשיא קנדי, שזה מקרוב נבחר לנשיא ארצות-הברית.⁷
- ג. ב־9 בדצמבר 1960, מזומן שגריר ישראל בארצות-הברית, אברהם הרמן, לשיחה עם שר החוץ של ארצות-הברית, כריסטיאן הרטר, ערב צאתו של האחרון לוועידת נאט"ו. השגריר מתבקש לתת הבהרות לידיעות שבידי ארצות-הברית בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל. השגריר מוסר כי אין בידו מידע מוסמך בנושא, וכי יבדוק את הנושא עם גורמים מוסמכים בישראל.⁸
- ד. בין 17 ל־20 בדצמבר 1960 מתפרסמות בעיתונות המערבית ידיעות בעלות אופי סנסציוני אודות הכור הגרעיני שישראל בונה בנגב.⁹ הדגש בידיעות אלה מושם על החשאיית הרבה שאפפה את בניית הכור. חשאיית זו, כך הובהר, אינה יכולה שלא להוביל למסקנה כי הפעילות הגרעינית של ישראל היא בעלת אופי צבאי, בעיקרו של דבר, וכי היא מיועדת להעניק למדינת ישראל אופציה גרעינית בשלב זה או אחר. פרסומים אלה גוררים את התגובות העיקריות הבאות:
1. הפרופ' דוד ברגמן, יושב-ראש הוועדה לאנרגיה אטומית של ישראל, ששמו נקשר באורח הדוק עם סוגיית הפיתוח הגרעיני בישראל, קבע (17 בדצמבר 1960), בתגובה על הפרסומים, כי 'הספור מחמיא אך שקרי' וכי הוא 'מוגזם ביותר'. לדבריו, התעשייה הישראלית במצבה הקיים אינה יכולה לקחת על עצמה משימה כזאת.¹⁰
5. דיווח משגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 3 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.
6. על-פי דיווח מנהל לשכת ועדת החוץ של הסנאט, קרל מרסי, אל הציר בשגרירות ישראל בווישינגטון, מ' גזית, הישיבה כונסה בדחיפות, בין השאר על רקע טענה של הסנאטור פולברייט שישראל כבר ביצעה פיצוץ גרעיני. קרוב לוודאי, כך מסביר מ' גזית, כי דיווח דומה נמסר גם לראש סוכנות הביון של ארצות-הברית, אלן דאלס, והדבר מסביר את הדחיפות שבה כונסה הוועדה. ראה מכתב הציר מ' גזית אל ג' אבנר, 4 בינואר 1961, גנוך המדינה, תיק 3293/35.
7. ראה דיווח בנושא ב־Middle East Record, I (1960), p. 286–287 [להלן: MER].
8. ראה מכתב מזכיר המדינה של ארצות-הברית אל ג'יימס ראמי, מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית המשותפת לשני בתי הקונגרס, 19 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. וכן תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית, 30 בינואר 1961, שם. על-פי מקור אחר, דיווח שגריר ישראל בארצות-הברית, אברהם הרמן, על הפגישה שלו עם מזכיר המדינה, הרטר, לראש הממשלה בלבד, ולא למשרד החוץ. ראה: הארץ, 21 בדצמבר 1960, עמ' 1.
9. הידיעה הראשונה מתפרסמת, ככל הנראה, בדיילי אקספרס של לונדון ב־17 בדצמבר 1960, ולאחריה בווישינגטון פוסט (18 בדצמבר 1960) ובניו-יורק טיימס (20 בדצמבר 1960).
10. דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 18 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

2. בעקבות הפרסומים מסרה הוועדה לאנרגיה אטומית של ישראל הודעה רשמית (19 בדצמבר 1960). בהודעה נקבע כי מדינת ישראל אינה עוסקת בייצור נשק גרעיני, וכי המחקר הגרעיני מוקדש לצורכי תעשייה, חקלאות, רפואה ומדע.¹¹
3. בפרשנות שנמסרה בעיתונות הישראלית (קרוב לוודאי בהשראת גורמים רשמיים בישראל) נדחו הטענות שהשמעו בארצות-הברית, כאילו פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל עומדת בסתירה להסכם לשיתוף פעולה גרעיני בינה לבין ארצות-הברית. ההסכם בין שתי המדינות, כך נטען, לא חייב את מדינת ישראל לספק לארצות-הברית מידע על כל הפעילות הגרעינית המתנהלת בישראל.¹² יתרה מזו, בדיווחי הפרשנים הוזכר כי בהסכם שבין ישראל לארצות-הברית קיים סעיף מפורש הקובע כי לא תחול חובת דיווח של מידע מסווג.¹³
4. בהודעה רשמית בכנסת (21 בדצמבר 1960) אומר בן-גוריון:

הידיעה [אודות כוונותיה של ישראל לייצר נשק גרעיני] היא כוזבת, ביודעים או בלא יודעים ... המקור לידיעה הכוזבת הוא, כנראה, המחקר האטומי הנעשה בישראל על-ידי אנשי המדע שלנו. ... אנו בונים עכשיו כור מחקרי בהספק של 24,000 קילוואטים טרמיים, שישרת צורכי תעשייה, חקלאות, רפואה ומדע, וכשיר אנשי מדע וטכניקה ישראלים לבנות בעתיד תחנת כוח אטומית, כפי שאנו מניחים - בעוד עשר-חמש-עשרה שנה. הכור המחקרי, שאנו בונים עכשיו בנגב, לא יושלם לפני עבור שלוש או ארבע שנים. כור זה ... נועד אך ורק למטרות שלום ונבנה בהנהלת מומחים ישראלים. בהיגמרו יהיה פתוח גם למשתלמים מארצות אחרות.¹⁴

1. *MER*, p. 287. הוועדה לאנרגיה אטומית הוקמה בידי דוד בן-גוריון במחצית 1952. ראה: 'דוסטרובסקי, הקמתה של הוועדה לאנרגיה אטומית', בתוך: דוד בן-גוריון וההתפתחות המדעית בישראל, ירושלים 1989, עמ' 48. על-פי דיווח של גורם אמריקני הוועדה לאנרגיה אטומית של ישראל, בראשית שנות השישים, כללה חמישה חברים, ובראשה עמד פרופ' דוד ברגמן. הוועדה היתה כפופה ישירות לראש הממשלה, והכספים שהוקצו לה באו מתקציב משרד הביטחון. ראה דיווח שגרירות ארצות-הברית למחלקת המדינה, 20 באפריל 1961, קובץ תעודות, אב"ג.
11. ההסכם לשיתוף פעולה בתחום המחקר הגרעיני בין ישראל לארצות-הברית נחתם ב-12 ביולי 1955. תוקפו של ההסכם נקבע לחמש שנים. ב-11 ביוני 1960 הוארך תוקפו בשנה נוספת. ב-22 באוגוסט 1960, תוקן נוסח ההסכם, ונקבעו פריטים נוספים שלגביהם תחול חובת הדיווח ההדדית. ראה: דבר, 22 בדצמבר 1960. על-פי תזכיר של מחלקת המדינה, ארצות-הברית התחייבה במסגרת הסכם זה, בין השאר, לסייע לישראל בבניית כור מחקר גרעיני לצורכי שלום בהספק של מג'ואט אחד. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.
13. ראה: הארץ, 22 בדצמבר 1960, כפי שמצוטט ב-*MER*, p. 287.
14. דברי הכנסת, ישיבה מאה תשעים ושמונה של הכנסת הרביעית, 30 (21 בדצמבר 1960), עמ' 545. מעניין לציין כי אין שום תיעוד ביומן בן-גוריון בתקופה שבה נחשפת ברבים

5. בתגובה על הפרסומים הנרחבים בעיתונות העולמית בקשר למגמות הצבאיות של הפעילות הגרעינית של ישראל ובקשר לשיתוף הפעולה הישראלי-צרפתי בנושא זה, מסר דובר משרד החוץ הצרפתי (19 בדצמבר 1960) הכחשה לידיעות כאילו צרפת מסייעת לישראל בפיתוח נשק גרעיני. הוא אישר את הודעת הוועדה לאנרגיה אטומית של ישראל בהקשר זה, והבהיר כי צרפת מסייעת לישראל בהקמת מתקן למחקר גרעיני, באמצעות שימוש במים כבדים ובאוראניום. עם זאת טען כי ננקטו כל האמצעים על מנת להבטיח כי המתקנים ישמשו אך ורק לצורכי שלום.¹⁵
- ה. ב־20 בדצמבר 1960 נערכת פגישה נוספת בין מזכיר המדינה הרטר לבין השגריר הרמן. בפגישה הודה השגריר כי ישראל בונה בנגב כור בהספק של עשרים וארבעה מג'אט. לדבריו, הכור אינו בעל חשיבות תעשייתית, ועיקר ייעודו לפתח ידע מדעי כחלק מתכנית נרחבת של פיתוח הנגב. השגריר הוסיף כי העבודה בכור החלה לפני כשנה, והיא אמורה להימשך ארבע עד חמש שנים. החומרים הנחוצים לבניית הכור הושגו ממדינות אחרות, כולל צרפת. לדבריו, מדינת ישראל הבטיחה למדינות שמהן נרכשו החומרים כי לא תחשוף את זהותן, שמא ייפגע הסחר שלהן עם העולם הערבי.¹⁶ עם זאת הוא הבהיר כי למרות שהיתה עזרה חיצונית בבניית הכור, הרי הכור עצמו נבנה בהכוונת מדענים ישראלים. כמו־כן מסר השגריר כי כאשר תושלם בניית הכור, הוא יהיה פתוח לביקורי מדענים ממדינות ידידותיות. השגריר מחה על הדלפות מחלקת המדינה, וביקש כי תפורסמנה הודעות שתאפשרנה לעניין להירגע.¹⁷
- ו. ב־20 בדצמבר 1960 מבקר באזור הכור שגריר ארצות־הברית בישראל בלווית שר הפיתוח דאו, מרדכי בנטוב. לשאלת השגריר בדבר טיבם של המתקנים בשטח, עונה השר כי המדובר ב'כור אטומי' או ב'כור כוח'. לדברי איש מחלקת המדינה,

- פעילותה הגרעינית של ישראל – דהיינו, מחצית דצמבר 1960–ראשית ינואר 1961.
15. ראה: MER, p. 287. על ראשיתו ומאפייניו של שיתוף הפעולה הישראלי-צרפתי בתחום הגרעיני ראה: F. Jabber, *Israel and Nuclear Weapons: Present Options and Future Strategies*, London 1971, pp. 20–24
16. בדיווח לגורמים בריטים מסרו האמריקנים כי לדברי הישראלים הפרויקט הגרעיני נשמר בסודיות כה רבה מן הטעם הפשוט שכמה מן החברות שסיפקו חומרים לפרויקט ביקשו במפגיע להימנע מפרסום מעורבותן, כדי להימנע מסיכונים הכרוכים בחרם הערבי. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 4 בינואר 1961, PRO, FO 371 149586 453/18/D, מדענים ישראלים מתחו ביקורת, מסויגת אמנם, על הסודיות המופרזת לדעתם שליוותה את בניית הכור. לדעתם, סודיות זו אינה הולמת את מטרות המחקר הגרעיני לצורכי שלום המבוצע בארץ. ראה: הארץ, 20 בדצמבר 1960, עמ' 3.
17. דיווח שגרירות בריטניה בארצות־הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18. על־פי ידיעות שהופיעו בעיתונות הישראלית, הדיווח לארצות־הברית נדחה בגלל העדרו של מזכיר המדינה מושינגטון. כמו־כן נמסר כי ההסכם בין ישראל לארצות־הברית על שיתוף פעולה גרעיני לא חייב את ישראל לספק לארצות־הברית מידע מלא על פעילותה הגרעינית. ראה: MER, p. 287

הוזו מן המקום אחדים מן המתקנים ששגריר ישראל בארצות-הברית הצביע עליהם (ככל הנראה בצילומים שהוצגו בפניו בפגישתו עם מזכיר המדינה, ב־9 בדצמבר 1960).¹⁸

ז. ב־3 בינואר 1961 נפגש שגריר ארצות-הברית בישראל עם שרת החוץ, גולדה מאיר, ותבע ממנה להשיב ללא דיחוי על מספר שאלות הנוגעות לפעילותה הגרעינית של ישראל. בעקבות פגישה זו זימן אליו דוד בן-גוריון את השגריר לשדה-בוקר, והבהיר לו שישראל אינה מתכוונת לייצר נשק גרעיני. 'מה שהודעתי בכנסת קיים', הוסיף בן-גוריון, 'הדברים נאמרו בפירוש, ועליכם לקבל את הדברים כפי שנאמרו'.¹⁹

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל

חשיפת המידע על פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל העמידה בפני מעצמות המערב, ובמיוחד בפני ארצות-הברית, דילמות חמורות באשר לדרכי התגובה המתבקשות. סוגיית מחויבותה של ארצות-הברית לפעול נגד הפצתו של נשק גרעיני למדינות שטרם נכנסו ל'מועדון הגרעיני' היתה נושא מרכזי במערכת הבחירות שזה עתה נסתיימה בארצות-הברית. הממשל החדש, בראשות הנשיא קנדי - יותר מכל ממשל אמריקני קודם, כך אפשר היה להתרשם - הדגיש את עמדתו הרואה במניעת הפצתו של נשק גרעיני בעולם בכלל, ובמזרח התיכון בפרט, אינטרס עליון של מדיניות החוץ של ארצות-הברית.²⁰

על רקע החשיבות והמרכזיות שייחסו ארצות-הברית ובריטניה למניעת הפצתו של נשק גרעיני (הן במישור הגלובאלי והן במישור המזרח-תיכוני), הן ניהלו מערכת מסועפת של דיונים עם ישראל ועם צרפת, במטרה לעמוד על מאפייניה של הפעילות

18. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO, 371 149586 IAE 453/18/A

19. פירוט השאלות שנמסרו לשרת החוץ ותשובות בן-גוריון לשגריר ראה מ' בר-זוהר, בן-גוריון, ג, עמ' 1392.

20. ביטוי אפשרי לחשיבות העליונה שיוחסה לסוגיה זו ניתן, אולי, לראות בעובדה שבתזכיר של מזכיר המדינה של ארצות-הברית, המועבר אל הנשיא קנדי, ואשר עוסק בנושאים העומדים על הפרק ביחסי ישראל-ארצות-הברית, הועמד נושא פעילותה הגרעינית של ישראל בראש סדר הנושאים. ראה תזכיר מזכיר המדינה של ארצות-הברית אל הנשיא קנדי, 30 בינואר 1961, ארכיון קנדי, N.S.F 118. ביטוי אחר ניתן לראות במינויו של ג'ון מק-קון, מנהל הוועדה האמריקנית לאנרגיה אטומית, בידי הנשיא קנדי, למנהל סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית, למרות השתייכותו למפלגה הרפובליקנית והתנגדותו הפומבית להסכם עם ברית-המועצות על איסור ניסויים גרעיניים. ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 81. על מניעי המערכה של קנדי נגד תפוצת נשק גרעיני, ראה: S. Aronson, *The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East: Opacity, Theory, and Reality, 1960-1991: An Israeli Perspective*, Albany, NY 1992, pp. 36-37 [להלן: ש' אהרונסון].

הגרעינית של ישראל ועל מאפייניו של שיתוף הפעולה הישראלי-צרפתי בתחום הגרעיני.²¹

על בסיס מגעים אלה, ועל בסיס מידע רב שזרם אליהם (אשר, מטבע הדברים, רק חלקו מצוי ברשותנו), גיבשו גורמי הערכה במדינות אלה הערכת מצב של מאפייני הפעילות הגרעינית של ישראל. הערכה זו כללה, ככל הנראה, את הקביעות המרכזיות הבאות:

א. הפעילות הגרעינית המתנהלת בכור בנגב נועדה, בין השאר, להעניק למדינת ישראל, בשלב כלשהו בעתיד, יכולת לפתח לעצמה אופציה גרעינית. ביטויים, מפורשים ומרומזים, להערכה מחשידה זו ניתנו בפורומים שונים במערב:

1. בתזכיר שמשגר ראש סוכנות הביון של ארצות-הברית, אלן דאלס, אל היועץ הצבאי של הנשיא קנדי (בפברואר 1961) הוא קובע כי ההחלטה של בן-גוריון על הקמת הכור נפלה ב-1956, וכי היא נעשתה ללא ידיעת הממשלה בישראל. לדבריו, הכור יוכל להפיק פלוטוניום, ויאפשר לישראל, במידת הצורך, לייצר נשק גרעיני.²²

2. בשיחה עם שגריר בריטניה בארצות-הברית מוסר מזכיר המדינה של ארצות-הברית, הרטר, כי ההודעות המרגיעות של מחלקת המדינה (בעקבות ההבהרות של ישראל על פעילותה הגרעינית) אינן מעידות כי ארצות-הברית רגועה מן המצב. מגמת ההודעות היתה למנוע התפשטות של ספקולציות בנושא. למעשה, הממשל לא משוכנע באמיתות הודעותיה של ישראל ואינו מרוצה מהן.²³

3. בשיחה עם מנהל לשכת ועדת החוץ של הסנאט, קרל מרסי (בינואר 1961), טוען הציר בשגרירות ישראל בארצות-הברית, מ' גזית, כי ישראל רחוקה עדיין מרחק כמה שנים מהיכולת של ייצור פלוטוניום. על כך מגיב מרסי בקביעה חד-משמעית, כי 'אין אנו [הכוונה, ככל הנראה, בעיקר לסנאטורים החברים בוועדת החוץ של הסנאט] משוכנעים בכך'.²⁴

4. בישיבה סגורה של ועדת החוץ של הסנאט הדנה בנושא (בינואר 1961) ניתן

21. מעניין לציין כי בתזכיר של משרד החוץ הבריטי המועבר אל ראש ממשלת בריטניה, הרולד מקמילן, לקראת פגישתו עם הנשיא דה-גול, מופיעה סוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל כסעיף ראשון על סדר היום. ראה דו"ח שיחת מקמילן-דה-גול, 28 בינואר 1961, PRO, PREM 11 3322

22. תזכיר ראש סוכנות הביון של ארצות-הברית אל יועץ הנשיא לענייני צבא, 8 בפברואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. קרוב לוודאי שתזכיר זה נתן ביטוי להערכות חד-משמעיות, בשלבים מוקדמים יותר, של סוכנות הביון, בדבר יעדיה הצבאיים של הפעילות הגרעינית של ישראל. ראה דיווח שגריר בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18/A

23. ראה דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18/B

24. מכתב הציר בשגרירות ישראל בארצות-הברית, מ' גזית, אל ג' אבנר, 4 בינואר 1961, גנוך המדינה, תיק 3293/35.

ביטוי בולט לתפיסה המחשידה כלפי פעילותה הגרעינית של ישראל. מזכיר המדינה, הרטר, מגדיר את הידיעות על פעילותה הגרעינית של ישראל כ'גורם מעורר דאגה' (disturbing element), ומציין בעיקר את העובדה כי הפעילות הישראלית התנהלה בחשאי רבה, והוסתרה גם מעיניה של ארצות-הברית. סנאטורים אחדים מגיבים על הידיעות בחופשיות רבה יותר ומוקיעים את פעילות ההונאה של ישראל בהקשר זה כלפי מעצמה המגישה לה סיוע כה נרחב - ארצות-הברית. אחד הסנאטורים אף מרחיק לכת וטוען כי ההנהגה הלאומית בישראל נהגה בהקשר זה כ'גנבי סוסים'.²⁵

5. בתזכיר בריטי סודי ביותר (במארס 1961) נקבע במפורש כי הפעילות הישראלית בכור בנגב עשויה להעניק למדינת ישראל יכולת לייצר נשק גרעיני. על רקע זה, כך נקבע בתזכיר, חייבות מדינות המערב לתבוע ממדינת ישראל לאפשר פיקוח חיצוני על הכור.²⁶

6. בתזכיר של המחלקה לאנרגיה אטומית של בריטניה (מיוני 1961) נקבע כי גם אם ההסכם הישראלי-צרפתי לשיתוף פעולה גרעיני קובע כי הפלוטוניום שיוצר בכור יוחזר לצרפת, אין הדבר שולל ממדינת ישראל את האפשרות להפיק פלוטוניום בדרכים אחרות - בין אם על-ידי ייצור אוראניום טבעי משל עצמה, ובין אם על-ידי רכישתו ממדינות שאינן רגישות לסוגיית הפיקוח. אם ישראל אכן תנהג כך, לא יעמוד בפניה שום מכשול בדרך לייצור נשק גרעיני בטווח של שנים ספורות מקבלת החלטה בנושא.²⁷

25. ראה ישיבת הוועדה לענייני חוץ של הסנאט, 1 בינואר 1961, כרך 13, חלק ראשון, הקונגרס ה-87, 1961, קובץ תעודות, אב"ג. ביטוי אחר לתחושה אמריקנית זו נותן ג'ון מק'קון, מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית של ארצות-הברית. על-פי עדות אחת, 'מק'קון היה מרוגז [נוכח הפרסומים על פעילותה הגרעינית של ישראל]. הוא ממש יצא מכליו וטען כי 'הם [הישראלים] רימו אותנו'. ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 57. אין ספק כי גם מאמציה של צרפת לשמור בחשאי את שיתוף הפעולה הגרעיני בינה לבין ישראל הגבירו עד מאוד את החשדנות המערבית כלפי יעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל. משיחות עם נציגים של הוועדה לאנרגיה אטומית של אירופה [יוראטום] בבריסל למדו האמריקנים כי הצרפתים דיווחו ליוראטום רק במונחים כלליים - כחודש לאחר שהסכם יוראטום נכנס לתוקפו [בינואר 1958] - שצרפת משתפת פעולה עם ישראל בהקמת כור גרעיני לצורכי שלום. צרפת, כך הובהר, לא היתה מוכנה למסור שום מידע מעבר למינימום הנדרש ממנה על-פי אמנת הארגון. ראה דיווח שגרירות ארצות-הברית בבריסל אל מחלקת המדינה, 12 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

26. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 1 במארס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8.

27. ראה תזכיר המחלקה לאנרגיה אטומית במשרד החוץ הבריטי, 6 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/38. בשידור ב'קול ישראל' (בנובמבר 1954) אומר הפרופ' דוד ברגמן: 'בזמן מלחמת השחרור ביצע אגף המחקר והתכנון [התכנון] במשרד הבטחון הסקר המקיף הראשון על מחצבי הנגב, ומצא, בין השאר, שכמה ממחצבים אלה, ובראש ובראשונה הפוספאטים, הכילו אורניום - אחד משני חומרי הגלם הדרושים להקמת כור אטומי - זאת אומרת, ליצירת אנרגיה. ... בשטח האורניום ... עובדה שיטה להפקת אורניום מן הפוספאטים שלנו ... ויש סיכויים טובים שמדינת ישראל תוכל לייצר אורניום בקנה-מידה

- ב. באשר לגורמים שעמדו מאחורי חשיפתה של הפרשה בעיתונות הבינלאומית, ולעיתוי החשיפה הועלו במדינות המערב מספר השערות:
1. ממשלת ישראל הגיעה למסקנה כי פרסום הקמת הכור הגרעיני בנגב הוא בלתי-נמנע בשלב כלשהו, שכן לא ניתן להסתיר פרויקט בסדר-גודל כזה לאורך זמן.²⁸ מנקודת ראותה של מדינת ישראל מוטב היה, על-פי השערה זו, שהפרסום ייעשה עכשיו (בדצמבר 1960). זאת, בעיקר על רקע העובדה שזו תקופת מעבר בארצות-הברית - עם סיום כהונתו של הנשיא אייזנהאואר, ובטרם נכנס לתפקידו הממשל החדש של הנשיא קנדי. ישראל היתה יכולה להניח כי בנסיבות אלה הממשל לא יוכל לנקוט פעולה אפקטיבית נגדה בסוגיה זו. ייתכן אף שקיוותה כי ניתן יהיה להגיע להבנות עם הממשל היוצא בקשר לפעילותה הגרעינית. אם אכן היו תקוות אלה מתממשות, הממשל החדש של הנשיא קנדי היה מתחיל את כהונתו כאשר ב'שטח' קיימת 'עובדה פוליטית', שיקשה עליו לשנותה.²⁹
 2. ההשערה השנייה היא שהפרסום נעשה בידי גורמים בישראל מטעמים של מדיניות פנים. בהקשר זה מוזכרת בעיקר האפשרות כי הפרסום נעשה במגמה להסיט את תשומת הלב מפרשת לבון. פרשה זו התלקחה באותה תקופה במלוא עוזה (על רקע מחלוקות בשאלת האחריות למבצע כושל שביצעו גורמי מודיעין של ישראל במצרים במחצית שנות החמישים), ואימה לפגוע באורח חמור במעמדם של דוד בן-גוריון ושל האישים התומכים בו.³⁰
 3. על-פי השערה אחרת, שהעלה גורם בכיר במחלקת המדינה, הישראלים היו מעוניינים להמשיך ולשמור על סודיות הפרויקט. אילמלא חשפו זאת האמריקנים, היתה ישראל שומרת על חשאיות פעילותה הגרעינית לפחות עוד שנתיים-שלוש.³¹ חיזוק להשערה זו ניתן לראות, לדעתו, בתביעתם התקיפה
- תעשייתי בעתיד הלא-רחוק. שידור של פרופ' דוד ברגמן ב'קול ישראל', תכ"כ, 19 בנובמבר 1954, אב"ג.
28. בספרו הביוגרפי על שמעון פרס מספר מ' גולן על תביעתה הנמרצת של צרפת, במאי 1960, כי ישראל תחשוף את פעילות הכור בדימונה. בהתייחסו לפגישתו הצפויה של ש' פרס עם קוב דה-מירווייל, בנובמבר 1960, כותב המחבר: 'פרס בא לפגישה ... כשבדו הצעות מגובשות. אשר לפרסום, הוא כבר השלים עם כך שלא ניתן יהיה למונעו'. ראה: מ' גולן, פרס, ירושלים 1982, עמ' 102. ראה גם: מ' בר-זוהר, בן-גוריון, ג, תל-אביב 1978, עמ' 1373.
 29. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 14 בינואר 1961, PRO, FO 371 157284 IAE 4153/19.
 30. שם, שם.
 31. לא ברור אם הכוונה היא שגורמי ממשל אמריקנים הם שחשפו את הפרשה או עיתונאים אמריקנים. בשיחה עם איש שגרירות ישראל בארצות-הברית מתייחס פקיד בכיר של מחלקת המדינה בחומרה רבה להדלפת הידיעות סביב הכור הגרעיני, ומגנה בחריפות את האחראים לכך. ראה מכתב מ' אראל אל משרד החוץ, 1 בפברואר 1961, גנוך המדינה, תיק 3293/35.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

של הישראלים לספק להם טילי קרקע-אוויר. לדבריו, למרות העובדה שרשימת הרכש של ישראל מארצות-הברית הסתכמה במאתיים וחמישים מיליון דולר, הישראלים הראו עניין ממשי רק בטילי קרקע-אוויר, ובעיקר בטילי 'הוק'. הגם שנאמר להם, כי אפילו מספר מערכות של טילי 'הוק' יוכלו להגן רק על עיר אחת או שתיים בישראל, התעקשו הישראלים על תביעתם זו, ואמרו כי יסתפקו אפילו במערכת אחת של טילי 'הוק'. מחלקת המדינה הביעה בזמנו תמיהה על עמדה זו. כיום, ככל הנראה גם על בסיס של מידע אחר שקיבלו, סבורים האמריקנים כי בקשת הטילים נועדה למעשה להבטיח הגנה על הפרויקט הגרעיני של ישראל בדימונה, שכן טילי 'הוק' אכן מיועדים להבטיח הגנה של מטרה נקודתית. העובדה שהישראלים טענו, שוב ושוב, כי בקשתם אינה מידית, וכי היא תהיה קריטית רק בשנת 1962-1963, כאשר למצרים תהיה עליונות אווירית, מצביעה, ככל הנראה, על-פי השערה זו, על כך שהם קיוו לשמור את הפרויקט בסוד עד אז.³²

ג. בקרב גורמי הערכה במדינות המערב שררו, קרוב לוודאי, לבטים סביב הערכת ההשפעה שתהיה לחשיפת פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל על מדינות ערב, ובראשן מצרים. בהקשר זה הועלו שלוש סוגיות מרכזיות: 1. הערכתן של מדינות ערב את רמת האיום הממשית עליהן על רקע ידיעות אלה. 2. הסיכון שידיעות אלה יובילו אותן, או כמה מהן, למאמצים קונקרטיים לפתח יכולת גרעינית מקבילה. 3. ההשפעה שעלולה להיות לכך על מעמדן של מעצמות המערב בעולם הערבי. בהתייחסויותיהן של מעצמות המערב לסוגיות אלה בלטו העמדות העיקריות הבאות, שלא תמיד עלו בקנה אחד זו עם זו:

1. במגעים עם נציגים של ישראל וצרפת, וגם בהערכות-מצב פנימיות, בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל, בלטה, לעתים קרובות, נטייה של אנשי ממשל אמריקנים ובריטים להבליט את הסכנות החמורות שבפעילות זו ליציבות במזרח התיכון, ולמעמדן של מדינות המערב באזור.
2. במסגרת זו הועלתה לא אחת האפשרות שמדינות ערביות מסוימות, ובראשן

32. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 14 בינואר 1961, PRO, FO 371 157284 IAE 4153/19. באביב 1960 הסכימה ארצות-הברית לספק לישראל ציוד להתרעה מפני התקפה אווירית, אך התנגדה לספק מערכות של טילי קרקע-אוויר. ראה תזכיר מזכיר המדינה הרטר אל הנשיא הנבחר קנדי, 30 בינואר 1961, ארכיון קנדי N.S.F 118. על-פי דיווח של גורם בכיר במחלקת המדינה, ממשל אייזנהאואר היה קרוב מאוד להחלטה חיובית על אספקת מערכות טילי קרקע-אוויר לישראל. לדבריו, בן-גוריון הצליח לשכנע את סגן הנשיא, ניקסון, בחיובותן של מערכות אלה למדינת ישראל. ניקסון פנה אל הרטר, בבקשה שיבחן את הנושא באורח חיובי. הרטר אכן כינס נציגים של זרועות שונות בממשל לדיון בעניין זה, כאשר הוא עצמו וכן נציג משרד ההגנה, האדמירל בורק, תמכו ברעיון. ואולם נציגי מחלקת המדינה הצליחו בסופו של דבר לסכל את הרעיון על בסיס שלושה טיעונים מרכזיים: א. עלות הפרויקט. ב. הסיכון של כניסה למירוץ חימוש נרחב. ג. הסיכון של תגובה ערבית חריפה. ראה דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 14 בינואר 1961, PRO, FO 371 157284 IAE 4153/19.

מצרים, תבקשנה להגיע למצב של 'איזון אסטרטגי' עם ישראל על-ידי רכישה או פיתוח של מערכות נשק גרעיני משל עצמן.³³

3. אין ספק כי הערכות אלה נשענו, במידה רבה, על תגובותיו המיליטנטיות של נשיא מצרים, עבד אל-נאצר, בעקבות חשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל:

(א) בנאום שנשא בעיר פורט-סעיד (ב-23 בדצמבר 1960) קבע נאצר כי אם ישראל יכולה לייצר נשק גרעיני, גם מצרים יכולה. מצרים, כך טען, לא תסכים בשום פנים לאפשר לישראל להגיע לעמדת עליונות עליה. מצרים תשמור תמיד על עליונות קרקעית ואווירית ביחס לישראל. אם מצרים תדע בוודאות שישראל מפתחת נשק גרעיני, היא תראה זאת כהתחלת מלחמה בינה לבין ישראל, שכן מצרים לא תוכל להרשות לעצמה פיתוח נשק גרעיני בישראל. היא תהיה חייבת לתקוף את בסיס התוקפנות.³⁴

(ב) בשיחה עם שגריר קנדה במצרים חזר נאצר וביטא עמדות מחשידות כלפי פעילותה הגרעינית של ישראל, וגישה מיליטנטית באשר לתגובותיה הצפויות של מצרים. הוא אף טען, כי בידיו ראיות לכך שלא רק צרפת, אלא גם בריטניה וארצות-הברית סיעו לישראל בבניית הכור הגרעיני.³⁵

4. עם זאת, קשה לנו להעריך עד כמה אכן ראו מעצמות המערב את דבריו/איומיו אלה של נאצר כמבטאים מגמה מצרית ממשית להשיג יכולת גרעינית בשלב כלשהו בעתיד, ובאיזו מידה עשויה גישתו המיליטנטית של נאצר לסחוף אחריה גם מדינות ערביות אחרות. כל זאת על רקע העובדה שכלי תקשורת ואישי ממשל בעולם הערבי, כולל במצרים, ביטאו - במקביל לטיעונים התעמולתיים המקובלים - גם נימות מתונות למדי ביחס להצגת הסיכונים הטמונים בפעילותה הגרעינית של מדינת ישראל לעולם הערבי:

(א) העיתון הירדני פלשתין קבע כי מטרת הפרסומים על מאמציה של ישראל

33. תזכיר מחלקת המדינה, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג. תזכיר בריטי מביע חשש שמא מדינות ערב תנקוטנה צעדים בלתי-הפיכים על בסיס הערכת המצב הגרועה ביותר. בהקשר זה מוזכרת העובדה כי מצרים פנתה בבקשה למערב-גרמניה לספק לה כור בהספק דומה לזה של ישראל. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E1072/1/G. בשיחה עם איש שגרירות ישראל בלונדון טען פקיד בכיר במשרד החוץ הבריטי כי 'הערבים נועמים ביותר' מנושא פעילותה הגרעינית של ישראל. ראה מכתב שגריר ישראל בלונדון אל משרד החוץ, 27 בינואר 1961, גנוך המדינה, תיק 3306/6.

34. ראה: MER, p. 287. על-פי תזכיר של משרד החוץ הבריטי (מפברואר 1961) דיווחו גורמי מודיעין במערב-גרמניה לבריטים, כי המצרים פנו אליהם בהצעה/בקשה שיבנו כור גרעיני בעל הספק דומה לזה שנבנה בנגב. עד כה טרם הושג הסכם בסוגיה זו. אולם, להערכת הבריטים כור מעין זה, אם לא יהיה תחת פיקוח מתמשך, יוכל לאפשר למצרים לייצר חומרים שמהם ניתן יהיה לייצר, בשלב כלשהו, גם נשק גרעיני. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 14 בפברואר 1961, PRO, FO 371 157292 IAE 4547/1.

35. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 4 בינואר 1961, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18/D.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

בתחום הגרעיני היא להטיל פחד על הערבים, וכי למעשה ישראל אינה מסוגלת לייצר נשק גרעיני.³⁶

(ב) העיתון המצרי אל-גומהוריה ביטא תפיסה דומה, וקבע כי מדובר במסע תעמולה של מדינת ישראל. העיתון מנה שלוש סיבות מרכזיות השוללות את האפשרות שישראל מפתחת נשק גרעיני:

(1) ישראל יודעת היטב כי שימוש בפצצה גרעינית נגד מדינה ערבית ימיט הרס וחורבן גם עליה, בגלל הנשורת הרדיו-אקטיבית.

(2) ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להוציא כספים רבים על ייצור פצצה מעין זו. זאת בשעה שהיא מתחבטת בבעיות כלכליות קשות, ותלויה לחלוטין במערב.³⁷

(3) ישראל יודעת היטב כי שימוש בנשק גרעיני פירושו מלחמה אטומית גלובאלית.

המסקנה הכוללת היא כי ישראל מודעת לכך ששום תועלת לא יכולה לצמוח לה מייצור פצצה גרעינית.³⁸

(ג) בשיחות עם גורמי ממשל בארצות-הברית (בינואר 1961) הבהיר ראש ממשלת ירדן כי הוא עצמו אינו מודאג במיוחד מן הפרויקט הגרעיני של ישראל, אבל העיתונות בירדן מבליטה את הנושא, ואף תובעת כינוס דחוף של הליגה הערבית. ממשלת ירדן, כך הבהיר, כלל אינה תומכת בתביעה מעין זו.³⁹

(ד) לפי דיווחים של גורמים במחלקת המדינה, גם התגובות הראשוניות בסוריה לידיעות על מגמותיה של מדינת ישראל בתחום הגרעיני היו מתונות למדי. בלטה בתגובות הצגת הדיווחים בהקשר זה כניסיון מכוון של מדינת ישראל להפחיד את הערבים על-ידי הבלטת הישגיה המדעיים. רק לאחר מכן החלו הסורים להביע חששות גדולים יותר מן הפיתוח הגרעיני בישראל.⁴⁰

36. ראה: דבר 20 בדצמבר 1960.

37. על-פי מקור אחד נאמדה העלות של הכור ושל המתקנים הנלווים אליו ב-34 מיליון דולר - כ-18 מיליון דולר מהם יהיו במטבע חוץ. תזכיר מחלקת המדינה, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. על-פי מקור אחר, בן-גוריון תקצב את הכור הגרעיני מחוץ לתקציב המאושר על-ידי הכנסת. ראה ש' אהרונוסון (לעיל, הערה 20, עמ' 67). בספר ברירת שמשון של ס' הירש, מצוטט ש' פרס כאומר: 'אפילו אגורה אחת [בשביל דימונה] לא באה מהתקציב הממשלתי. הפרויקט מומן מתרומות שגייסתי ממיליונרים יהודים, שהבינו את חשיבות הנושא'. שם, עמ' 54.

38. ראה: דבר 21 בדצמבר 1960.

39. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 4 בינואר 1961, PRO, FO 371 149586 453/18/D.

40. שם. ייתכן כי עמדותיה של סוריה הושפעו, בין השאר, מהבטחות שקיבלו דרגי ממשל בכירים בלבנון ממשלות בריטניה, ארצות-הברית וברית-המועצות, ולפיהן לא יאפשרו הללו למדינת ישראל להשיג יכולת גרעינית. ראה: אלנאסר, 14 בינואר 1961, ארכיון מרכז דיון, אוניברסיטת תל-אביב.

גיבוש מדיניות 'הפרופיל הנמוך'

לאחר שפעילותה הגרעינית של מדינת ישראל בכור בדימונה נחשפה ברבים, באורח סנסציוני למדי, נדמה היה כי היא תוליך למשבר חמור ביותר ביחסי ישראל ומעצמות המערב - לרבות ארצות הברית. תגובותיהם הראשוניות של אישים בממשל האמריקני והבריטי אכן הצביעו על מגמה של 'היסחפות' מתלהמת אחר הפרסומים הדרמטיים, הבלטת חומרת הנוק של הפעילות הגרעינית הישראלית לאינטרסים החיוניים של מעצמות המערב והשמעת איומים, סמויים וגלויים, על מדינת ישראל על רקע פעילותה הגרעינית.⁴¹

ואולם, באורח הדרגתי, וככל שהסערה הציבורית שִׁכְּכָה, ניכרה מגמה שונה בהתייחסויותיהן של מעצמות המערב כלפי פעילותה הגרעינית של ישראל. בקרב גורמי ממשל במדינות אלה, ובעיקר בממשל האמריקני, כך אפשר להתרשם, החלה מתגבשת התפיסה כי התגובה המערבית נוכח הידיעות על פעילותה הגרעינית של ישראל חייבת להיעשות ב'פרופיל נמוך' ככל האפשר.

תפיסה זו קיבלה ביטוי מעשי במגמה הולכת ובולטת - הן של הממשל בארצות הברית והן של בריטניה - להצניע את המחלוקת עם ישראל בהקשר זה, להעניק לסוגיה זו טיפול רגיש, חשאי ולא פומבי,⁴² וליצור רושם, כלפי חוץ לפחות, של מתן אִמון בהבהרות שנתנו גורמים רשמיים בישראל בקשר לאופיה ויעדיה של הפעילות הגרעינית בישראל:⁴³

41. ש' אהרונסון טוען כי בעקבות חשיפת הפרשה 'ממשל אייזנהאואר כינס דיונים פנימיים בדרגים שונים, ולאחר מכן דרש מישראל לערוך בדיקה בכור כדי לוודא את אופיו האזרחי המוצהר. הממשל צירף לדרישה אולטימטיבית זו אזהרה חמורה לבל ייעשה בכור שימוש לצרכים צבאיים'. ראה: ש' אהרונסון, נשק גרעיני במזרח התיכון, ירושלים 1994, עמ' 272.

42. תזכיר של משרד החוץ הבריטי נותן ביטוי של אי־נחת מהמגמה של 'פרופיל נמוך' כלפי הפעילות הגרעינית של ישראל. לדעת מחברי התזכיר על בריטניה וארצות הברית לנסות ולרתום את צרפת ללחץ משותף על ישראל שתקבל על עצמה אמצעי פיקוח על הכור. דחייה בתגובה עלולה, לדעתם, להיות מסוכנת. יחד עם זאת מסתבר שהממשל הוא זה הדוחף, בשלב זה לפחות, למדיניות של 'פרופיל נמוך' כלפי ישראל בהקשר לפעילותה הגרעינית. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392, E1072/1/G

43. כותב בהקשר זה ס' הירש: 'הממשל של אייזנהאואר לא הזדרז לקרוא תיגר על ההצהרות הישראליות [לגבי יעדי פעילותה הגרעינית]. מיד לאחר שהחל הוויכוח הפומבי הראשון על הפצצה הישראלית, חזרה בה וושינגטון מביקורתה נוכח ההכחשות הישראליות חסרות הבושה. בהודעה לעיתונות, שפורסמה למחרת נאומו של בן־גוריון בכנסת, הצטרף הבית הלבן למחוקקים הישראלים בהשלמה עם סיפור הכיסוי הישראלי לגבי דימונה ... נסיגת הממשל נמשכה גם למחרת: עכשיו היתה דאגתו נתונה להגבלת הביקורת העולמית, שכוונה כלפי ישראל. חוזר של מחלקת המדינה שהוברק לשגרירויות אמריקניות ברחבי העולם ב־22 לדצמבר ציין כי הממשלה [האמריקנית] "מאמינה שהתוכנית הגרעינית הישראלית, כפי שפורסמה, איננה מהווה סיבה לדאגה מיוחדת". ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 63.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

א. בדיון המתקיים במחלקת המדינה לקראת הופעתו בסלוויזיה של מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית של ארצות-הברית, מק־קון, עלתה, כמובן, סוגיית התייחסותו של האיש לשאלות צפויות של המראיינים על פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל. בתזכיר של מחלקת המדינה הוצע לו להשיב לשאלות אלה על בסיס הנקודות העיקריות הבאות, המבטאות, ללא ספק, מגמה מתונה למדי:

1. ארצות-הברית רשמה לפנייה את הודעת דובר שגרירות ישראל בבריטניה, המכחישה את הידיעות שנתפרסמו בעיתונות הבריטית בדבר יעדי הפעילות הגרעינית של ישראל המתבצעת בכור שלידי דימונה.

2. לא יהיה זה הולם להגיב מעבר לכך על דיווחי עיתונות הנוגעים להתפתחויות במדינה אחרת.⁴⁴

ב. בהודעה לעיתונות (ב־19 בדצמבר 1960) נמסר כי מחלקת המדינה מקדמת בברכה את הודעותיה של ממשלת ישראל בדבר אופיה המחקרי-מדעי של פעילותה הגרעינית, ואת הבהרתה כי למדינת ישראל אין כל כוונה לייצר כלי נשק גרעיניים.⁴⁵

ג. בעקבות פגישת שר החוץ, הרטר, עם שגריר ישראל בארצות-הברית, אברהם הרמן, ובעקבות הופעתו של בן-גוריון בכנסת מסרה מחלקת המדינה (ב־17 בינואר 1961) את ההודעה הבאה, המביעה, למעשה, אִמון בהצהרות שניתנו בישראל באשר למגמותיה בתחום הפעילות הגרעינית:

בשיחתו של השגריר הרמן עם מזכיר המדינה, ובהצהרת בן-גוריון בכנסת, ממשלת ישראל נתנה בטחונות כי הכור החדש הנמצא בשלבי בנייה בנגב מיועד אך ורק למטרות שלום. ממשלת ישראל הבהירה כי מטרתו של הכור היא אך ורק לפתח יכולת מדעית כדי לענות על צורכי תעשייה, חקלאות ובריאות של מדינת ישראל. [עם זאת] כדי למנוע ספקות באשר ליעדיה של הפעילות הגרעינית המתבצעת בכור תהא מדינת ישראל מוכנה לאפשר ביקור של מדענים זרים בו לכשיושלם. הממשל האמריקני מקדם בברכה הצהרות אלה, וקובע כי על בסיס הצהרות אלה פעילותה הגרעינית של ישראל אינה מהווה מקור לדאגה מיוחדת (Does not represent cause for special concern).⁴⁶

44. תזכיר דיון במחלקת המדינה לקביעת קווים מנחים לקראת הופעתו של מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית של ארצות-הברית בתכנית הטלוויזיה: 'פגוש את העיתונות', 17 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג. בראיון עצמו אמר מק־קון כי כל מה שנעשה בישראל בתחום זה נעשה ללא התייעצות עם ארצות-הברית. בתשובה לשאלה אם לא ייתכן שתינתן לישראל הזדמנות להצביע על עצמה כדוגמה למדינה העוסקת בפיתוח מפעלי מחקר אטומיים גלויים ופתוחים לביקורת בינלאומית, המיועדים למטרות של שלום, אמר מק־קון, כי צעד כזה אפשרי בהחלט, וכי הדבר יביא להפגת חששותיהם של בני אדם ברחבי התבל. ראה: הארץ, 20 בדצמבר 1960, עמ' 1.

45. תזכיר מחלקת המדינה, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

46. שם, שם.

ד. לכתבת דבר בארצות-הברית נמסר מפי פקידי ממשל, כי ארצות-הברית מבקשת למנוע היווצרות אווירה של משבר ביחסיה עם מדינת ישראל בסוגיה הגרעינית. כראיה למגמה זו של הממשל הוצגו בפניה, בין השאר, העובדות העיקריות הבאות: 1. הממשל גילה סבלנות ואורך-רוח, והמתין עשרה ימים (מן הפגישה הראשונה עם השגריר הרמן ב־9 בדצמבר, ועד לפגישה השנייה ב־20 בדצמבר) לתשובת השגריר הרמן על בקשת הממשל להבהרות בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל.⁴⁷ 2. לפני שפרסמה את הודעתה לעיתונות הביאה ארצות-הברית את נוסח ההודעה לידיעת שגרירות ישראל בארצות-הברית. 3. נוסח ההודעה היה מתון, ובעיקר הסעיף הראשון. אשר הביע סיפוק מן ההבהרות שמסרה ישראל באשר למגמות המדעיות של הפעילות הגרעינית המתבצעת בכור שליד דימונה.⁴⁸

ה. בהצהרה שמסר בפרלמנט קבע שר הפנים של בריטניה (ב־20 בדצמבר 1960) כי ממשלת בריטניה מקדמת בברכה את ההודעות שיצאו מישראל, המכחישות כל כוונה מצדה לפעול לייצור נשק גרעיני, וכן את ההבהרות שמסרו גורמי ממשל צרפתים, ולפיהן ננקטו כל האמצעים כדי להבטיח ששיתוף הפעולה הגרעיני בין צרפת לישראל יהיה מיועד לצורכי מחקר מדעי בלבד, ולא למטרות צבאיות כלשהן. מכל מקום, השר הבריטי קבע כי על-פי המידע שבידי בריטניה הפעילות הגרעינית המתבצעת בכור בנגב טרם הגיעה לשלב כה מתקדם שיאפשר לישראל לייצר נשק גרעיני.⁴⁹

ו. בתזכיר המיועד אל ג'יימס ראמי (Ramey) מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית של שני בתי הקונגרס⁵⁰ (בינואר 1961), ואשר עוסק בפעילותה הגרעינית של ישראל, ניתן ביטוי בולט למדיניות 'הפרופיל הנמוך' שהממשל החליט לנקוט בקשר לסוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל. בין השאר נכתב בתזכיר:

כל אפשרות של התפשטות נשק גרעיני במזרח התיכון היא מקור לדאגה תמורה לארצות-הברית. עם זאת אנו איננו סבורים כי יצירת עניין ציבורי נרחב ודיון ציבורי בנושא ישרתו את האינטרסים של ארצות-הברית ... אנו מאמינים כי דיפלומטיה שקטה תניב תוצאות טובות יותר בטיפולנו בסוגיה זו.⁵¹

47. מדיווח של שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה עולה כי שר החוץ של ארצות-הברית הביע כעס על העיכוב שנוצר בהיענותה של ישראל לפניית ארצות-הברית למסור לה בדחיפות פרטים על הפעילות הגרעינית המתנהלת בכור בנגב. ראה דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 22 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

48. ראה: דבר, 21 בדצמבר 1960.

49. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

50. להלן שמו ותוארו הרשמי: James T. Ramey, Executive Director, Joint Committee on Atomic Energy, United States Congress

51. תזכיר של מחלקת המדינה אל ג'יימס ראמי, 19 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

- ז. מתזכיר משרד החוץ הבריטי (בפברואר 1961) משתמעת הערכה דומה לגבי מגמותיו של הממשל האמריקני בסוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל. על-פי הערכה זו הממשל בארצות-הברית אינו נוטה להפעיל על ישראל לחצים לחשוף את הנעשה בכור בדימונה לפיקוח חיצוני - מעבר לביקור של מדענים מן המערב.⁵²
- ח. בדיון שהתקיים במשרד החוץ הבריטי (בפברואר 1961) הועלתה, בין השאר, הצעה להביא את סוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל לדיון במוסדות האו"ם. בתזכיר שהוציא משרד החוץ הבריטי הובעה הסתייגות מאימוץ דרך פעולה מעין זו: 'דיון פומבי בבעיה, כך נקבע בתזכיר, יעמיד אותה בסטטוס של מחלוקת בינלאומית, מבלי שיסייע לפתרונה באורח שיהא מקובל על הצדדים'.⁵³
- ט. בתזכיר אחר מ-23 בפברואר 1961 נקבע במפורש כי האמריקנים אינם מגלים נטייה ללחוץ על ישראל שתקבל נוהלי פיקוח בינלאומיים על החומרים המופקים בכור החדש. על-פי התזכיר, הם בפירוש מסתפקים בנכונותה של ישראל להסכים לביקור של מדענים מערביים, בשלב ראשון.⁵⁴
- י. בתזכיר בריטי סודי ביותר (במארס 1961) מודגש כי לדעת בריטניה, הדרך הנכונה לטפל בפעילותה הגרעינית של ישראל אינה מתקפה גלויה אלא פעילות חשאית מאחורי הקלעים, בתיאום מלא עם ארצות-הברית ועם מדינות מערביות אחרות.⁵⁵
- יא. בתזכיר משרד החוץ הבריטי (במאי 1961) נמסר כי בין ארצות-הברית לבין ישראל קיימת הסכמה שהטיפול בבעיות המזרח התיכון צריך להיעשות בדרך של דיפלומטיה שקטה.⁵⁶ הגם שקביעה זו מתייחסת, קרוב לוודאי, בעיקר לסוגיית ההסדר המדיני, אין להוציא מכלל אפשרות כי נכללת בה גם סוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל.
- אין ספק כי מגמה זו של מעצמות המערב לאמץ מדיניות של 'פרופיל נמוך' בטיפולן בסוגיית פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל היתה נוחה מאוד למדינת ישראל. מובן מאליו כי גם לה היה אינטרס חיוני למנוע היווצרות אווירה של מחלוקת ומשבר, גלויים לעיני כל, ביחסיה עם מעצמות המערב, ובעיקר עם ארצות-הברית. על רקע זה, בולטת נטייה ברורה של גורמי ממשל בישראל להשתלב במגמה זו של 'הנמכת פרופיל' ולתת לה גיבוי מרבי:
- א. בעקבות הפרסומים הנרחבים על פעילותה הגרעינית של ישראל, ועל רקע המגעים שהתקיימו בנושא עם נציגי הממשל בארצות-הברית, הובלטו בכלי

52. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 בפברואר 1961, PRO, FO 371 159084 VR 1071/1.

53. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 9 בפברואר 1961, PRO, FO 371 157285 IAE, 4153/24.

54. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 בפברואר 1961, PRO, FO 371 159084 VR 1071/1.

55. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 1 במארס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8.

56. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 9 במאי 1961, PRO, FO 371 157755 ER 103145/1.

התקשורת בישראל סקירות שמסרה שרת החוץ, גולדה מאיר. במרכזן עמדה הקביעה כי בדיונים שנערכו עם ארצות-הברית על סוגיית הפיתוח הגרעיני בישראל לא הובעה שום אי-שביעות רצון של ארצות-הברית מההבהרות שמסרה ישראל בהקשר זה, ולא היתה כל תביעה לפיקוח משותף על הכור.⁵⁷

ב. בעקבות שיחה עם שר החוץ של ארצות-הברית חזר וטען השגריר הרמן כי לא היתה כל 'תקרית' בין ישראל לבין ארצות-הברית בקשר לסוגיה הגרעינית. השגריר הוסיף כי אינו מבין מדוע סוגיה זו צריכה להמשיך ולהעסיק את כלי התקשורת, לאחר שראש הממשלה, דוד בן-גוריון, הבהיר באורח חד-משמעי את יעדי הפעילות הגרעינית של ישראל.⁵⁸

מניעה של מגמת 'הפרופיל הנמוך'

מדיניות 'הפרופיל הנמוך' של ארצות-הברית ובריטניה, לפחות בשלבים הראשונים של חשיפת הפעילות הגרעינית של ישראל, התגבשה, קרוב לוודאי, על בסיס הערכות המצב שפורטו לעיל. במרכז השיקולים שהובילו לאימוץ מגמה זו, עמדו, להערכתנו, שני רכיבים מרכזיים:

א. ההערכה כי לא קיימת, הלכה למעשה, מדיניות חלופית ובת-מימוש, שבאמצעותה תוכלנה מעצמות המערב לצמצם את מרחב הסיכונים הטמון בפעילותה הגרעינית של מדינת ישראל לאינטרסים החיוניים שלהן.

ב. ההערכה כי לפעילותה הגרעינית של ישראל עשויות להיות גם השלכות חיוביות מנקודת ראותן של מעצמות המערב.

להלן ננסה לעמוד על השיקולים העיקריים שהנחו, להערכתנו, את מדינות המערב בגיבוש מדיניות 'הפרופיל הנמוך':

א. חוסר ודאות בקרב גורמי הערכה במערב בקשר להערכת מגמותיה הממשיות של מדינת ישראל בסוגיה הגרעינית.⁵⁹ קטעי המידע שהגיע למעצמות המערב בסוגיה זו לא אפשרו להן, כך ניתן להתרשם, להגיע להערכה חד-משמעית באשר ליעדים

57. דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 24 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

58. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית, 17 בינואר 1961, שם.

59. ביטוי בולט למערכת לבטים זו באשר למאפייניה וליעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל נותן איש מחלקת המדינה של ארצות-הברית. בשיחה עם שגריר בריטניה בארצות-הברית (בדצמבר 1960) הוא קובע כי גם הוא נותר בלתי-משוכנע מהסבריה של ישראל בדבר היעדים המחקריים הטהורים של פעילותה הגרעינית בכור בנגב. יחד עם זאת הוא מוסיף ומביע הסתייגות מן ההערכה הנחרצת של סוכנות הביון של ארצות-הברית שהפעילות בכור מיועדת לייצור פלוטוניום, המיועד לייצור נשק גרעיני. בניסוח המקורי מצייין הנציג האמריקני כי הוא: Remains unconvinced of the purity of the Israeli intentions. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 18/A

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

האמיתיים של הפעילות הגרעינית של ישראל.⁶⁰ להערכתנו, התנהל הדיון בהקשר זה במדינות המערב סביב שתי קטגוריות מרכזיות:

1. הקטגוריה המחמירה הניחה כי ממשלת ישראל קיבלה החלטה מעשית לפתח יכולת גרעינית בעתיד הנראה לעין. להערכתנו, הסבירות של אפשרות זו נתפסה כלא גבוהה. יש להניח כי התגבשות הערכת מצב ודאית בקרב מעצמות המערב שמדינת ישראל חותרת להשגת יכולת גרעינית מוכחת בטווח הזמן הנראה לעין היתה מחייבת מערכת שיקולים והכרעות שונה מזו שבאה לידי ביטוי בפועל.⁶¹ הגם שאופציה מעין זו לא נתפסה, להערכתנו, כבעלת סבירות גבוהה, אין אנו רואים עצמנו פטורים מהצגת מגוון השיקולים שעשויים היו לתמוך באישושה בקרב גורמי הערכה במעצמות המערב:

(א) התגבשות הערכה בקרב ההנהגה בישראל, ובעיקר אצל בן-גוריון, שמדינת ישראל לא תוכל עוד להתמודד, במסגרת מערכת אמצעים קונוונציונליים, עם האיום עליה, הגדל והולך, מצד העולם הערבי. המסקנה שהיתה עשויה להשתמע מהערכה זו היתה כי הדרך היחידה למדינת ישראל להרתיע את העולם הערבי מפני מתקפה כוללת נגדה היא באמצעות השגת אופציה גרעינית, או, לכל הפחות, יצירת אי-בהירות בארצות ערב סביב שאלת יכולתה הגרעינית.

(ב) העובדה שפעילותה הגרעינית של מדינת ישראל נעשית תוך שיתוף פעולה הדוק עם צרפת - מעצמה מערבית, השואפת להגיע לעצמה גרעינית מוכחת, משל עצמה, מול התנגדות תקיפה של בריטניה וארצות-הברית לכך.⁶² שורת ההיגיון עשויה היתה לתת מקום לסברה, כי צרפת הסכימה לשיתוף הפעולה הגרעיני עם ישראל על בסיס ההנחה שהוא יקדם את שאיפתה להשגת מעמד של מעצמה גרעינית. לפיכך, היה מקום להניח, כי גם פעילותה הגרעינית של ישראל מכוונת, במידה רבה, לאותה מטרה.

(ג) הערכה של גורמים בחו"ל כי החשאיות הרבה שאפפה את פעילותה הגרעינית של ישראל בכור שליד דימונה לא ניתנה להסבר משכנע אלא

60. תזכיר בריטי ממאוס 1961 קובע כי 'המידע שפרסמה ישראל והמידע שהשגנו מהם לא תרם תרומה משמעותית להבנת התמונה בכללותה'. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 1 במאוס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8

61. ביטוי אפשרי לכך ניתן לראות בתזכיר שחובר כשנתיים לאחר חשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל בידי סוכנות הביון המרכזית, ואשר עוסק בסכנות הנשקפות לאינטרסים של ארצות-הברית ממצב שבו לישראל יש עצמה גרעינית. ראה תזכיר של סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית על ההשלכות של השגת יכולת גרעינית בידי ישראל, 6 במאוס 1963, ארכיון קנדי, N.S.F 118

62. ביטוי להתנגדות העזה של בריטניה וארצות-הברית להצטיידותה של צרפת בנשק גרעיני ניתן לראות בין השאר במכתב של נשיא ארצות-הברית, קנדי, אל ראש ממשלת בריטניה, מקמילן, 8 במאי 1961, PRO, PREM 11/3311

על בסיס ההנחה כי היא נועדה להסתיך פעילות בעלת מגמות צבאיות מובהקות. על-פי הערכתם, אופי הפעילות הזו היה שונה באורח מהותי מפעילות אחרת במישור הגרעיני שהתבצעה במרכזי מחקר אחרים בישראל. פעילות זו נעשתה באורח גלוי ובפיקוח מתמיד של גורמים חיצוניים, ולפיכך לא ניתן היה להטיל ספק באופיה המדעי הטהור. (ד) על כל אלה ניתן, אולי, להוסיף התבטאויות ורמיזות של אישים מרכזיים בישראל, שמתוכן יכלו מעצמות המערב להסיק כי הפעילות הגרעינית של ישראל היא אכן בעלת אופי צבאי.⁶³

2. הקטגוריה המקילה הניחה כי ממשלת ישראל החליטה על קידום מואץ של פעילותה הגרעינית, כאשר מטרתה היא, בשלב זה, השגת ידע וניסיון, שיאפשרו לה, בשלב כלשהו בעתיד, אם תרצה בכך, לפתח אופצייה גרעינית. להערכתנו, אפשרות זו נתפסה בקרב מעצמות המערב כבעלת סבירות גבוהה יותר מן האופציה הראשונה.⁶⁴ אישושה של אופציה זו התבסס, להערכתנו, על השיקולים העיקריים הבאים:

(א) מעצמות המערב לא יכלו לדחות על הסף את הטיעונים הישראליים בדבר המגמות המדעיות ה'טהורות' של פעילותה הגרעינית. ההסברים של גורמים ישראלים על רצונה של מדינת ישראל, תחת מנהיגותו של דוד בן-גוריון, להשיג מקורות אנרגיה חלופיים וידע מדעי שיאפשרו לה לפעול לפיתוח הנגב לא יכולים היו שלא ליפול על אוזן קשבת במערב. זאת על רקע העובדה כי זה מכבר התרגלו מעצמות המערב לראות בחזון פיתוח הנגב מעין 'אובססיה בלתי-נשלטת' של דוד בן-גוריון.⁶⁵

(ב) אין ספק כי מעצמות המערב היו מודעות למחלוקת בהנהגה הישראלית בשאלת כיווניה ויעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל (מחלוקת

63. על-פי דיווח של מקור אחד דיבר ש' פרס עצמו בגלוי על ייעודו של הכור בדימונה עם ציר בית הנבחרים הבריטי, ריצ'רד קרוסמן. ראה הערה 22 לפרק רביעי בספרו של ש' אהרונסון (לעיל, הערה 20), עמ' 312. על-פי תזכיר משרד החוץ הבריטי מסר מנכ"ל משרד החוץ, ד"ר חיים יחיל, לגורם קנדי כי 'The Israelis proposed to construct a separation plant at Beersheva at which they intended to extract Plutonium of weapon grade'.

64. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 8 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286 IAE 4153/41. בדיווח מושינגטון מוסר העיתונאי ע' אילון, כי '[חוגים] אמריקאים רשמיים רבים מאמינים, שישראל אמנם אינה עוסקת עתה בבנין פצצה [גרעינית], אף שהיא רוצה, בשלב מאוחר יותר, "להיות במצב" שבו היא תוכל לבנות פצצה'. ראה: הארץ, 7 ביוני 1961.

65. אישיות נורווגית בכירה שביקרה בישראל באביב 1961 כאורחת של הפרופ' דוד ברגמן, מסרה לידי גורמים אמריקנים הערכה ברוח זו. על-פי הערכה זו, אין אפשרות לשלול את דברי ראש הממשלה על יעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל, שכן ישראל זקוקה מאוד, ותזדקק גם בעתיד, למקורות אנרגיה גרעינית. יחד עם זאת מציינת ההערכה כי יש לקחת בחשבון שגם פעילות מחקרית 'טהורה' מעין זו תעניק למדינת ישראל ידע וניסיון לצורך ייצור נשק גרעיני. דיווח שגרירות ארצות-הברית בנורווגיה אל מחלקת המדינה, 20 באפריל 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

שבאה לידי ביטוי בתפיסות השונות לגבי אופיו ועדיו של הכור ההולך ונבנה ליד דימונה⁶⁶) – בין אלה שצידדו בהשגת אופציה גרעינית לישראל לאלה שהסתייגו ממגמה זו.⁶⁷ ייתכן כי העריכו/קיוו שמחלוקת זו לא תאפשר לדוד בן-גוריון לקבל הכרעה חד-משמעית, בעתיד הנראה לעין, בכיוון של פיתוח אופציה גרעינית ממשית לישראל.

(ג) בדיווח של שגרירות בריטניה בישראל (באפריל 1959) המתבסס על מידע שנמסר לה מפי מנהל מכון וייצמן למדע, מאיר וייסגל, נמסר כי גם במערכת הביטחון בישראל מתנהל ויכוח נוקב בשאלת יעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל. על-פי הדיווח מסר וייסגל לשגריר את הפרטים הבאים:

(1) האלוף דן טולקובסקי, לשעבר מפקד חיל האוויר, אשר פרש מצה"ל זה מקרוב, נתבקש על-ידי שר הביטחון להגיש סקירה על כיווני מדיניותה הגרעינית של ישראל.

(2) מסקנתו המרכזית של טולקובסקי היתה כי יהיה זה טיפשי מצד ישראל לנסות ולהשיג פצצה גרעינית. השיקולים העיקריים שהוליכו אותו למסקנה זו היו: העלות הגבוהה של פרויקט מעין זה, והחשש כי השגת נשק כזה תוביל את הערבים להשיג נשק דומה ממקורות אחרים – ובראשם ברית-המועצות.

(3) בעמדתו של טולקובסקי תמכה מרבית הקצונה המקצועית הגבוהה של צה"ל. זאת מתוך סברה כי יהיה זה נבון להשאיר את המזרח התיכון כאזור 'נקי' מנשק גרעיני.

(4) לעומת זאת, סגן שר הביטחון, שמעון פרס, נלהב בשאיפתו להשיג לישראל פצמה גרעינית. הוא בטוח כי יוכל להסתייע לשם כך בצרפת.

66. בדיווח של מדען בריטי, לאחר שיחות עם גורמים נורווגים העומדים בקשרים עם ישראל, צוין כי ישראל עצמה טרם החליטה איזה סוג של כור היא רוצה לבנות. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 11 בינואר 1961, PRO, FO 371 157284 4153/13

67. על מאפייניה של המחלוקת בהנהגה הישראלית בסוגיה זו ראה: י' עברון, הדילמה הגרעינית של ישראל, רמת אפעל 1987, עמ' 16-21; וכן ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 54-55. בהתייחסו למחלוקת בישראל סביב הקמת הכור בדימונה, כותב ש' פרס: 'The [Dimona] project provoked great controversy in Israel. Some claimed nothing would come out of the plan. Others tried to prove it was not feasible; And still others predicted that if we took even one step in this direction, the entire world would rise against us and Dimona would drag us into a disasterous war', S. Peres, *The New Middle East*, Tel-Aviv 1993, P. 4 ממתנגדי 'האופציה הגרעינית' עמד על ההיבטים השליליים של 'מזרח-תיכון גרעיני', ראה: י' אלון, מסך של חול: ישראל וערב בין מלחמה ושלום, תל-אביב 1969, עמ' 401-402. יצחק בן-אהרון טוען כי גם משה שרת התנגד ל'אופציה הגרעינית', וכי התנגדות זו היתה הגורם להדחתו מכהונתו כשר החוץ בקיץ 1956. ראה: ש' נקדימון, 'המאיץ הגרעיני לשלום', ידיעות אחרונות, 7 ימים, 24 בדצמבר 1993, עמ' 23.

(5) עמדתו של בן-גוריון היתה כי על מדינת ישראל להתמקד תחילה בהקמת כור גרעיני לייצור אנרגיה גרעינית, ורק אחר-כך לפעול, אולי, להשגת פצצה משלה, כתוצר לוואי.⁶⁸

(ד) לידי מעצמות המערב הגיעו ידיעות שמתוכנן ניתן היה להעריך כי מדינת ישראל תתקשה להרחיב את תחומי פעילותה במסגרת הכור הגרעיני בדימונה. זאת על רקע הנתונים העיקריים הבאים:

(1) קשיים שהיא נתקלת בהם, לדעתן, במאמציה להשיג חומרים הדרושים לפעילות הכור, ובעיקר אוראניום ופלוטוניום.⁶⁹

(2) אופיו המוגבל למדי של ההסכם לשיתוף פעולה גרעיני בין ישראל לצרפת.⁷⁰

(3) מערכת יחסים עכורה בין הצוותים הצרפתיים הפועלים בכור בדימונה לבין הצוותים הישראליים, אשר איימה לשבש את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות בבניית הכור.⁷¹

ב. ההערכה כי לחץ ואיומים גלויים, אם יופעלו על מדינת ישראל בקשר לפעילותה

68. דיווח משגרירות בריטניה בישראל אל משרד החוץ, 14 באפריל 1959, PRO, FO 371 142379 VR 1241/1. אזכור של תזכיר זה מופיע גם בספרו של ש' אהרונסון (לעיל, הערה 20), עמ' 66-67.

69. בתזכיר של מחלקת המדינה (מינואר 1961) נמסרו ההערכות הבאות בהקשר זה: 1. הכור נמצא עתה בשנה השנייה להקמתו, והוא יהיה קריטי בעוד שלוש עד ארבע שנים לערך. 2. אין עתה בידי ישראל פלוטוניום. על-פי הסכמים שחתמה מדינת ישראל יועבר פלוטוניום שהופק בכור למדינות אשר סיפקו לה את האוראניום [הדרוש לייצור הפלוטוניום]. 3. ישראל מייצרת כמויות נסיוניות בלבד של מים כבדים ואוראניום ממרבצי פוספטים שברשותה. תזכיר מחלקת המדינה, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

70. באשר לשיתוף הפעולה בין ישראל לצרפת הגיעו לידי המערב ידיעות ששיתוף פעולה זה מתבצע ב'פרופיל נמוך' ביותר. בשיחה עם דיפלומט אמריקני מסר חבר הוועדה לאנרגיה אטומית של צרפת כי א. צרפת אינה משתפת פעולה עם ישראל בהקמת כור כוח גרעיני; ב. יתרה מזו, שום חברה צרפתית אינה משתפת פעולה עם ישראל בהקמת כור כוח גרעיני, שכן הדבר דורש קבלת רשות של הוועדה לאנרגיה אטומית של צרפת. רשות מעין זו לא נתבקשה על-ידי שום חברה בצרפת, וממילא גם לא ניתנה; ג. באשר להסכם הישראלי-צרפתי לשיתוף פעולה בתחום הגרעיני, מסר הגורם הצרפתי את הפרטים העיקריים הבאים: 1. הסכם זה אינו מתייחס להקמת כורי כוח גרעיניים, אלא עוסק בשני נושאים: (א) שיתוף פעולה בייצור מים כבדים. (ב) ייצור אוראניום מפוספטים; 2. ההסכם לא נחתם בין ממשלות צרפת וישראל אלא בין הוועדות לאנרגיה אטומית של שתי המדינות. לפיכך, ההסכם מוגדר כמסמך פנימי, ולא ניתן להשיג עותקים ממנו. דיווח משגרירות ארצות-הברית בפריס אל מחלקת המדינה, 22 בנובמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

71. באביב 1961 הגיעו לידי גורמי הערכה אמריקנים ידיעות על מחלוקות קשות בין הצוותים הישראליים והצרפתיים הפועלים בכור. על-פי הידיעות, סירבו גורמים צרפתיים לאפשר לצוותים מישראל לפעול במקומות מסוימים בכור, בטענה כי רק צוותים שלהם מסוגלים לעשות עבודות מעין אלה. הצרפתים הזהירו את ישראל כי אם תעמוד על שיתוף צוותים שלה בפעולות שונות בכור, הם לא מוכנים לקבל אחריות על התוצאות. דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 11 במרס 1961, קובץ תעודות, אב"ג.

תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הכור בדימונה

הגרעינית, לא יובילו, בכל מקרה, להפסקתה של פעילות זו – לפחות כל עוד בן-גוריון נמצא בשלטון. יש להניח כי במסגרת זו מילאו תפקיד מכריע השיקולים העיקריים הבאים:

1. ההערכה כי הכרעתו של בן-גוריון על הקמת הכור הגרעיני בנגב, למרות מודעותו לקשיים החמורים הכרוכים בכך, נבעה בראש ובראשונה מחרדות אמיתיות שלו מפני האיום הנשקף לעצם קיומה של מדינת ישראל מצד העולם הערבי.⁷² גורמים שונים במערב גילו הבנה רבה לעמדותיו של בן-גוריון בהקשר זה, אם כי נמנעו בדרך-כלל מלומר זאת בגלוי לפני נציגים ישראלים.

2. על רקע זה, ולאור היכרותם את עמידתו העיקשת של בן-גוריון על שמירת האינטרסים הבטחוניים של מדינת ישראל (כפי שבאה לידי ביטוי, בין השאר, במדיניות התגמול ובהתנגדותו העיקשת לתביעות של מעצמות המערב לווייתורים מרחיקי לכת של ישראל כחלק מהסדר ישראלי-ערבי)⁷³ מדינות המערב יכלו להעריך, במידה גבוהה של סבירות, כי בן-גוריון יסרב בכל מחיר להסכים למסגרות פיקוח כלשהן העלולות לפגוע בתהליך השלמת בנייתו של הכור הגרעיני בדימונה.

3. ביטוי לעמדה זו של בן-גוריון יכלו מעצמות המערב לראות בהודעתו החד-משמעית להן, כי לא יסכים לקבל את נוהלי הפיקוח של הוועדה לאנרגיה אטומית על פעילותה הגרעינית של ישראל במסגרת הכור הגרעיני בדימונה. הסיבה המוצהרת שבן-גוריון נתן לכך היא שגם מדינות אחרות בעלות יכולת גרעינית לא אימצו נוהלי פיקוח כאלה. לפיכך, כך טען, אין לדרוש ממדינת ישראל להסכים לקבלת תנאים שאינם מקובלים על שאר המדינות.⁷⁴

72. ראה תזכיר מנהל סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית, אלן דאלס, באשר לאישיותו של בן-גוריון ולנסיבות שהובילו אותו להכרעה על הקמת הכור בנגב. תזכיר מנהל סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית, 8 בפברואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. על מניעיו של בן-גוריון בקשר לעיצוב מדיניותה הגרעינית של ישראל ראה ש' אהרונסון (לעיל, הערה 20), עמ' 19-20.

73. ראה דיון מפורט בסוגיה זו אצל ז' שלום, 'התנגדות בן-גוריון ושרת לתביעות הטריטוריאליות מישראל, 1949-1956', עיונים בתקומת ישראל: מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל, 2 (1992), עמ' 197-214.

74. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E 1072/1/G. בתזכיר של מחלקת המדינה, (מ-17 בינואר 1961) נמסר כי הגם שממשלת ישראל מקבלת את העיקרון הכללי שצריך נוהלי פיקוח על השימוש במקורות אנרגיה גרעינית, היא תובעת שהדבר ייושם על-פי קני-מידה שוויוניים. לפיכך, היא לא תסכים לאפשר פיקוח בינלאומי על הכור שלה, כל עוד לא יופעל פיקוח בינלאומי על כורים של מדינות אחרות בעולם. תזכיר מחלקת המדינה, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. נציגים של ישראל הבלו בו בהקשר זה את עמדתו של ראש ממשלת הודו, נהרו, שדחה גם כן פנייה של הוועדה הבינלאומית לאנרגיה אטומית לפקח על הכור הגרעיני הנבנה בהודו בסיועה של קנדה. ראה: הארץ, 20 בדצמבר 1960, עמ' 1.

4. הכרעה של מעצמות המערב להפעיל לחץ מסיבי וגלוי על מדינת ישראל, תחת הנהגתה של אישיות כדוד בן-גוריון, בכיוון שיבקש למנוע ממנה המשך פיתוח יכולתה הגרעינית, היתה עלולה להעמיד אותן, ובמיוחד את ארצות-הברית ונשיאה, בפני מבחן יוקרתי חמור. זאת בשעה שספק רב אם הן יכלו להעריך כי בסופו של דבר תצאנה מתוך עימות זה ויִדָּן 'על העליונה'. לנגד עיניהן של מעצמות המערב עמדו, קרוב לוודאי, שורה של אילוצים ומגבלות, אשר הקשו עד מאוד הכרעה בכיוון כה מרחיק לכת כלפי מדינת ישראל.⁷⁵
5. בתקופת הזמן הנדונה נמצאה מדינת ישראל במשבר פנימי עמוק. זאת בעיקר על רקע הסתעפותה של 'הפרשה', והמאבק החריף שהלך והתפתח בין בן-גוריון ותומכיו לבין גורמים אופוזיציוניים – הן בתוך מפא"י והן מחוצה לה. על רקע זה הובעה ההערכה כי לחץ חזק מדי על ממשלת בן-גוריון יהיה בלתי יעיל, לפחות כל עוד לא הוכרע המשבר הפנימי החריף בישראל.⁷⁶
- ג. העובדה שצרפת – מעצמה מערבית ושותפה בכירה בברית נאט"ו – היתה שותפה באורח הדוק למדי בפעילותה הגרעינית של ישראל הקשתה על בריטניה וארצות-הברית לנקוט עמדה פומבית תקיפה בנושא:
1. על הפרק עמדו מאמציה של צרפת להבטיח לעצמה מעמד של מעצמה גרעינית עצמאית, ושיתוף הפעולה של צרפת עם ישראל נכרך, בין השאר, בהקשר זה.⁷⁷ בראשות ההנהגה הלאומית בצרפת עמד בתקופה הנדונה הנשיא דה-גול – מנהיג בעל תודעה עמוקה של עצמאות, ובעל נחישות להבטיח לצרפת מעמד שווה לשאר מעצמות המערב, כולל, כמובן, יכולת גרעינית עצמאית.
 2. לבריטניה ולארצות-הברית היה ברור, קרוב לוודאי, כי הטיפול בסוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל ושיתוף הפעולה שלה עם צרפת בתחום הגרעיני חייב להיעשות באורח זהיר ביותר, לבל יגרור תגובות צרפתיות חריפות. תגובות מעין אלה, כך הן חששו, יבליטו בפני העולם כולו את הקרע

75. ייתכן, אם כי אין לנו סימוכין לכך, כי הודעתו של דוד בן-גוריון בכנסת ב-23 במאי 1960 על לכידתו של אדולף אייכמן, והתעוררות סוגיית השואה, יצרו אף הן אווירה שהכבידה על מעצמות המערב לפעול בגלוי נגד פיתוח האופציה הגרעינית של ישראל, אשר נועדה, בעיקרו של דבר, למנוע היווצרותה של שואה נוספת לעם היהודי במדינת ישראל. קרוב לוודאי – אם כי גם לכך אין לנו תימוכין – כי גם החשש מפני תגובות נועזות של יהדות ארצות-הברית מילא תפקיד בהכרעה על מדיניות 'הפרופיל הנמוך', במיוחד על רקע תחושת מחויבות של ממשל הנשיא קנדי כלפי 'הקול היהודי', אשר סייע לבחירתו כנשיא.

76. בתזכיר משרד החוץ הבריטי נקבע מפורשות כי ייתכן שיהיה קשה להפעיל לחץ על בן-גוריון בשעה שהבחירות עומדות בשער. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E1072/1/G

77. מתזכיר בריטי עולה כי אימוץ הליכי פיקוח בינלאומיים על הכור בדימונה היה מונע מן הצרפתים אפשרות להשתמש בפלוטוניום המיוצר בכור לצורך קידום תכניתה הגרעינית של צרפת. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 8 בפברואר 1961, PRO, FO 371 157285 UAE 4153/26

ההולך ומתרחב בתוך ברית נאט"ו.⁷⁸ ביטוי חד־משמעי למסכת שיקולים זו ניתן בתזכיר בריטי. בין השאר קובע התזכיר:

אחת הסוגיות הקשות בדרך לפתרון [הבעיות הנובעות מחשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל] היא העובדה שהצרפתים קשורים באורח הדוק בפיתוח הפרויקט ... אין ספק כי על בריטניה לפעול בזהירות מרבית (extremely carefully) בטיפול בסוגיה זו. בריטניה חייבת להבהיר את עמדתה במסגרת נאט"ו, אך בלי להביך את הצרפתים, ובלי לרמוז שהיא מעוניינת לנקוט פעולות נוספות בהקשר זה מעבר לפעולות שכבר ננקטו.⁷⁹

3. העובדה שאישים בכירים בצרפת, ובראשם שר החוץ, מוריס קוב דה־מירויל, הסתייגו באורח מפורש למדי משיתוף הפעולה הגרעיני בין צרפת לישראל הקשתה, קרוב לוודאי, עוד יותר על נקיטת עמדה תקיפה של מעצמות המערב נגד ישראל.⁸⁰ ארצות־הברית ובריטניה יכולות היו להניח, כי אימוץ מגמה חריפה ומרחיקת לכת כלפי מדינת ישראל בתגובה על חשיפת פעילותה הגרעינית ועל שיתוף הפעולה שלה עם צרפת בהקשר זה, היה מעמיד אישים אלה בצרפת במצב מביך ביותר, ומקשה עליהם לנקוט עמדה התואמת את זו של בריטניה וארצות־הברית.⁸¹

ד. הסלמת המחלוקת עם ישראל בשאלת פעילותה הגרעינית טמנה בחובה סיכונים בלתי־מבוטלים מבחינת התגובה האפשרית של העולם הערבי. בהקשר זה הועלו,

78. ברור כי לגורמי ממשל בארצות־הברית ובריטניה הגיעו ידיעות על טענות גורמי ממשל בצרפת שהפרסומים הנרחבים סביב פעילותה הגרעינית של ישראל היו מכוונים במידה רבה נגד צרפת ופעילותה הגרעינית, ולא רק נגד ישראל. ראה דיווח על שיחת נציג משרד החוץ עם נציג דיפלומטי צרפתי בארץ, 27 בינואר 1961, גנוך המדינה, תיק 3306/6.

79. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 1 במארס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8. על מערכת היחסים בין ארצות־הברית ובריטניה לבין צרפת בתקופה הנדונה, בעיקר בהקשר למדיניותה הגרעינית של צרפת, ראה: F. Costigliola, *France and the United States: The Cold Alliance Since World War II*, Boston 1992, Chap. 4.

80. בספרו על פרס כותב גולן כי כבר במאי 1960 תבע קוב דה־מירויל שעניין הכור יפורסם ושיובטח פיקוח בינלאומי עליו. בנובמבר 1960 סיכם עמו פרס, כי ישראל תמשיך בבניית הכור בדימונה בעצמה, ואילו צרפת תימנע מלתבוע פיקוח בינלאומי עליו. ראה: מ' גולן, פרס, ירושלים 1982, עמ' 100-102. גרסה שונה במקצת מופיעה אצל הירש, ברירת שמשון, עמ' 55-56. בתזכיר משרד החוץ הבריטי, נקבע כי 'קוב דה־מירויל שותף לדאגותינו ולהשקפותינו באשר לאמצעים שיש לנקוט'. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 1 במארס 1961, PRO, FO 371 158741 VR 1071/8. על עמדת אישים אחרים בממשל הצרפתי בשאלת שיתוף הפעולה הגרעיני עם ישראל ראה גם: 'בר־און, לידתה ונפילתה של ירדודות: יחסי צרפת-ישראל 1956-1967, מדינה, ממשל ויחסים בינלאומיים, 35 (1993), עמ' 67-98.

81. לגורמי הערכה במערב לא היתה הערכה חד־משמעית על מעמדו של קוב דה־מירויל בהנהגת צרפת ועל יכולתו להוביל את ממשלת צרפת לתמיכה בעמדותיו בעניין שיתוף הפעולה הגרעיני עם ישראל. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 8 בפברואר 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/26

קרוב לוודאי, השיקולים העיקריים הבאים:

1. חשש מפני יצירת חרדות קשות במדינות ערב על רקע הידיעות הדרמטיות שנתפרסמו בתקשורת הבינלאומית בדבר מאמציה של ישראל לבסס לעצמה יכולת גרעינית. מעצמות המערב העריכו, קרוב לוודאי, כי יצירת מחלוקת פומבית בינו לבין ישראל סביב פעילותה הגרעינית של ישראל רק תתרום לאישוש החששות של מדינות ערב, כי הפעילות הגרעינית הישראלית אכן מיועדת להעניק למדינת ישראל אופציה גרעינית.

2. אם אכן תגענה מדינות ערב למסקנה מעין זו, עלולות היו להיות לכך השלכות חמורות על היציבות במזרח התיכון ועל מעמדן של מעצמות המערב באזור. במסגרת זו, מעצמות המערב לא יכולות היו להוציא מכלל חשבון נסיונות של מדינות ערב לרכוש יכולת גרעינית מקבילה לזו של מדינת ישראל - מברית-המועצות או ממדינות אחרות, אפשרות של מתקפת מנע מצדן נגד מדינת ישראל וכיו"ב. כל אחת מאפשרויות אלה נתפסה כמנוגדת לאינטרסים של מעצמות המערב.

3. על רקע זה, היה ברור למעצמות המערב כי מתחייבת מצדן מגמה להרגיע את העולם הערבי בכל הנוגע ליעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל.⁸² מגמה זו באה לידי ביטוי, בין השאר, בהקשרים העיקריים הבאים:

(א) בתזכיר מחלקת המדינה אל ג'יימס ראמי, מנהל הוועדה לאנרגיה אטומית של שני בתי הקונגרס, נקבע חד-משמעית כי 'ארצות-הברית תמשיך לנקוט צעדים כדי להנמיך את החשדנות בנושא, על מנת למנוע תגובות נוצמות של מדינות ערב'.⁸³

(ב) בשיחה עם שגריר בריטניה בארצות-הברית מבהיר איש מחלקת המדינה של ארצות-הברית כי למעשה, בעקבות פגישת מזכיר המדינה עם שגריר ישראל בארצות-הברית, כוונת דובר מחלקת המדינה היתה להביע אי-שביעות רצון מן ההסברים שנתן השגריר בקשר למאפייניה ויעדיה של הפעילות הגרעינית המתבצעת בכור בדימונה. עם זאת הובעו חששות כי הדבר עלול ליצור פחדים אצל הערבים. על רקע זה הוחלט לצאת בהצהרה מרגיעה יותר בנושא.⁸⁴

(ג) בתזכיר של מחלקת המדינה אל הנשיא קנדי לקראת פגישה קרובה שלו

82. העיתון דיילי אקספרס, שהיה, ככל הנראה, הראשון שחשף בגלוי את פעילותה הגרעינית של ישראל בכור שלייד דימונה, העריך כבר במחצית דצמבר כי גורמי ממשל בארצות-הברית ובבריטניה אינם מאמינים בהודעות המרגיעות היוצאות מישראל, וכי המגמה של 'הנמכת הטון' כלפי ישראל נועדה, בין השאר, לעמוד מול תגובות חריפות הצפויות מצד נשיא מצרים ומצד גורמים אחרים בעולם הערבי. ראה דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 18 בדצמבר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

83. תזכיר מחלקת המדינה אל ג'יימס ראמי, 19 בינואר 1961, שם.

84. ראה דיווח שגריר בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18/A

עם שגריר מצרים בארצות-הברית, מוסטפה כאמל, מוצעים קווי הטיעון העיקריים הבאים בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל ולעמדת ארצות-הברית בהקשר זה:⁸⁵

- (1) מומלץ כי הנשיא יציין את ההודעות הרשמיות שיצאו מישראל בקשר לסוגיה זו, ויביע את הדעה כי התכנית הגרעינית של ישראל במתכונתה הנוכחית אינה מהווה בסיס לדאגה מיוחדת.⁸⁶
- (2) הנשיא יכול להוסיף ולציין את מדיניותה העקרונית של ארצות-הברית המתנגדת להפצת נשק גרעיני, לא רק ביחס למדינת ישראל אלא גם ביחס למדינות אחרות בעולם.
- (ד) העיתון המצרי אל-מוסאור (ב-6 בינואר 1961) כותב כי ארצות-הברית עושה מאמצים להרגיע את מצרים ביחס לפעילותה הגרעינית של ישראל. לדברי העיתון ארצות-הברית מדגישה כי הסיפור אודות כוונותיה של מדינת ישראל לייצר פצצה אטומית אינו אמיתי. מכל מקום, הממשל האמריקני, כך נמסר למצרים, עוקב מקרוב אחר ההתפתחויות בסוגיה זו, ויעלה אותה בכינוסי מדינות נאט"ו. זאת במגמה לקבל, במסגרת כינוסים אלה, החלטות שתמנענה כל סיוע של חברות מערביות לפרויקט זה.⁸⁷
- (ה) בשיחה עם נציג מצרי בכיר בלונדון נותנים גורמי ממשל בריטים ביטוי בולט למגמה מדינית זו של מאמצים להרגעת העולם הערבי בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל. בין השאר הועברו לנציג המצרי המסרים העיקריים הבאים:⁸⁸

- (1) בריטניה שוללת את הניסיון לקבוע בוודאות כי פעילותה הגרעינית של ישראל, לרבות במסגרת הכור בנגב, מכוונת לייצור נשק גרעיני. כל מה שידוע לבריטניה בשלב זה הוא כי ישראל מקימה מתקן גרעיני בהספק של עשרים וארבעה מֶגְוָאט למטרות מחקר. עד כה הכחישו גם ישראל וגם צרפת כי לכור הגרעיני נועדו שימושים צבאיים כלשהם.
- (2) בריטניה תראה בדאגה חמורה כל ניסיון של ישראל להשיג לעצמה יכולת גרעינית. זאת במסגרת תפיסתה הכוללת, הרואה בחומרה את תפוצתו של נשק גרעיני במדינות שלא מחזיקות בו בשלב זה. לדאגה זו שותפות עוד מדינות במערב. אין ספק כי ישראל מודעת היטב לעמדה זו של המערב ומתחשבת בה. זאת בראש ובראשונה בשל חששותיה מפני ההשלכות הפוליטיות והכלכליות כבדות-המשקל של מדיניותה בסוגיה זו - דהיינו הסכנה של בידוד מדיני בזירה

85. תזכיר מחלקת המדינה אל הנשיא קנדי 5 במאי 1961, ארכיון קנדי, P.O.F 127

86. בניסוח המקורי נוסחו הדברים כך: 'As presently projected, Israel's atomic program represents no cause for special concern', שם, שם.

87. מתוך 'חצב', 6 בינואר 1961. ארכיון מכוון דיין, אוניברסיטת תל-אביב.

88. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 3 בפברואר 1961, PRO, FO 371 158740 V/1051/3

הבינלאומית, והטלת סנקציות כלכליות עליה, ברמה זו או אחרת, מצד מעצמות המערב.

(3) עם זאת בריטניה מסרבת להגדיר במדויק מה תעשה בפועל אם אכן יסתבר לה כי ישראל מבקשת לפתח לעצמה עצמה גרעינית. בריטניה רואה התפתחות מעין זו כאפשרות היפותטית לחלוטין. לפיכך, היא אינה רואה טעם בדיון מפורט בנושא שטרם הפך לבעיה קונקרטית. עמדתה העקרונית של בריטניה בסוגיה זו ידועה לכל, ובשלב זה אין לה סיבה להניח כי עיקרון זה הועמד בסכנה.

(4) אלמלא מעטה הסודיות שמדינת ישראל הטילה על פעילותה הגרעינית בכור בדימונה, ייתכן כי הסוגיה לא היתה זוכה לתשומת לב רבה. עם זאת בריטניה אינה מוכנה לקבל את הטיעון כאילו עצם העובדה שהנושא נשמר בחשאיות מעידה, בהכרח, על מגמותיה של ישראל לפתח עצמה גרעינית.⁸⁹ לדעתה, מסוכן להגיע למסקנות נחרצות בהקשר זה בהעדר ראיות מוצקות.

(5) ייצור נשק גרעיני מחייב לא רק ידע טכנולוגי ברמה גבוהה ביותר, אלא גם הימצאותם של חומרי גלם ייחודיים, ובכמות רבה. יתרה מזו, מימוש פרויקט מעין זה כרוך בעלות כספית אדירה. אילו צים אלה ואחרים מעמידים בספק את יכולתה של מדינת ישראל, במצבה הנוכחי, לייצר נשק גרעיני.

(6) לצרפת אין אינטרס לסייע לישראל להשיג נשק גרעיני. לפיכך יש להניח כי הסיוע שהיא מעניקה לישראל בהקשר זה מיועד לצורכי שלום בלבד.⁹⁰

(ו) מדיווח של שגריר בריטניה בלבנון (ביוני 1961) עולה כי שגריר ארצות-הברית בביירות הונחה למסור לגורמי ממשל בלבנון כי המדענים האמריקנים שביקרו בכור שליד דימונה השתכנעו שמטרת המתקן היא לצורכי שלום, וכי הפיכתו למתקן לצרכים צבאיים בעתיד הנראה לעין אינה באה בחשבון.⁹¹ אפשר להניח, במידה רבה של ודאות, כי הנחיות דומות הועברו גם לשגרירי ארצות-הברית בביירות ערביות אחרות.

89. בתזכיר בריטי 'פנימי' נקבע, לעומת זאת, כי 'הישראלים חייבים לקבל על עצמם אחריות לחשדות שנוצרו בגלל מעטה הסודיות שהם יצרו סביב הכור, עד שהעניין נחשף, וחייב תגובה מצדם'. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 27 בפברואר 1961, PRO, FO 371 158741, VR 1071/10

90. חוגים שונים בממשל הצרפתי, ובראשם שר החוץ, קוב דה-מירווייל, אכן הביעו בפני נציגים של בריטניה וארצות-הברית מורת רוח משיתוף הפעולה עם ישראל בסוגיה הגרעינית. קוב דה-מירווייל אף מסר לשגריר ארצות-הברית בצרפת כי ארצו מאיצה בישראל לפתוח את הכור בדימונה לביקורת בינלאומית, ולקבל את אמצעי הפיקוח הבינלאומיים המקובלים. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E1072/1/G

91. דיווח שגריר בריטניה בלבנון אל משרד החוץ, 23 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286, 4153/44

ה. במקביל, כאמור, קיימת האפשרות כי גורמים שונים במדינות המערב ראו ברכה כלשהי בחשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל – הן מבחינת השלכותיה על מערכת היחסים של ארצות-הברית עם העולם הערבי ומדינת ישראל, והן מבחינת השלכותיה על יחסי ישראל והעולם הערבי. מדיניות 'הפרופיל הנמוך' השתלבה היטב עם תפיסה אפשרית זו:

1. חשיפה מעין זו, כך יכלו להניח, עשויה להוביל את העולם הערבי, ובמיוחד את מצרים, להזדקק למערב, ובמיוחד לארצות-הברית. זאת מתוך הנחה כי רק למערב יש היכולת המעשית לשלול ממדינת ישראל יכולת לפתח עצמה גרעינית. בתקופה הנדונה, כאשר 'המלחמה הקרה' היתה עדיין בעיצומה וכל אחת מהמעצמות ניסתה 'לרכוש' לצדה מדינות ערביות נוספות, היתה להנחה זו, קרוב לוודאי, חשיבות בלתי-מבוטלת מנקודת ראותן של מעצמות המערב, בקשר להערכת סיכוייהן 'לרתום' לצדן את מדינות ערב – כולן או, לפחות, חלקן. מגמת 'הפרופיל הנמוך' השתלבה, להערכתנו, עם תפיסה זו.
2. מעצמות המערב עשויות היו להעריך כי מתן 'הרשאה', ולו עקיפה, למדינת ישראל לפיתוח יכולת גרעינית על-ידי אימוץ מדיניות של 'פרופיל נמוך' עשוי לבצר את בטחונה העצמי של מדינת ישראל ולצמצם באורח משמעותי ביותר את חששותיה מפני אפשרות השמדתה בידי מדינות ערביות. תחושה זו עשויה להיות בעלת חשיבות מכרעת לגבי נכונותה של מדינת ישראל לעשות ויתורים משמעותיים במסגרת הסדר ישראלי-ערבי, אשר ממשל הנשיא קנדי ראה בו נדבך חשוב במדיניותה של ארצות-הברית במזרח התיכון.⁹²
3. מעצמות המערב היו מודעות למצבה הבטחוני הקשה של מדינת ישראל בתקופה הנדונה ולסכנות החמורות שמציב בפניה העולם הערבי. חששות מיוחדים הובעו מפני הסכנה של מתקפת פתע מתואמת של מצרים על ישראל וסוריה.⁹³ על רקע זה, בין השאר, נראה לנו כי למעצמות המערב היה קושי לדחות טיעונים שהעלו אישים בכירים בישראל בדבר האינטרס העליון שיש למדינת ישראל ליצור בעולם הערבי מצב של אי-בהירות ביחס ל'אופציה הגרעינית' של מדינת ישראל כדי להרתיען מביצוע מתקפה כזו.
4. יתרה מזו, מעצמות המערב עשויות היו להעריך כי יש להן אינטרס לצמצם באורח מרבי את החששות בישראל מפני מתקפה ערבית כזו. זאת, בין השאר,

92. על הקשר בין הרתעה גרעינית ונכונות לויתורים, בעיקר טריטוריאליים, מצד ישראל (אמנם בהקשר של השטחים שנכבשו במלחמת ששת-הימים) ראה: ש' פלדמן, הרתעה גרעינית לישראל: קו אדום, תל-אביב 1983.

93. על פגיעותה הרבה של מדינת ישראל להתקפת פתע ערבית מצד מצרים וסוריה ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 17 באפריל 1961, PRO, FO 371 157793 ER 1192/11/G. בשיחתו עם ראש ממשלת בריטניה, הרולד מקמילן (ביוני 1961), טוען בן-גוריון כי למצרים תכנית סודית ביותר בשם 'פרל הארבור', שבמסגרתה יושמד חיל האוויר של ישראל בשלב ראשון, ובשלב שני – ייהרסו ערי ישראל. ראה פרוטוקול שיחת בן-גוריון-מקמילן, 2 ביוני 1961, PRO, PREM 11/3400 13157

מתוך הנחה כי בכך תפחת עצמתה של התביעה הישראלית שמעצמות המערב יתנו ערובות לבטחונה. מעצמות המערב התקשו לקבל תביעה זו – בעיקר על רקע הערכתן את השלכותיה השליליות על מעמדן בעולם הערבי. מאידך, הן גם התקשו לדחות אותה על הסף בשל תחושת מחויבות לקיומה של מדינת ישראל. הדגשת יכולתה הגרעינית של ישראל עשויה היתה 'לשחרר' אותן מן הצורך להכריע בדילמה מורכבת מעין זו.

5. על בסיס זה עשויות היו מעצמות המערב לראות בשלילה כפיית פיקוח בינלאומי (אפילו מצד מדינות 'נייטרליות') על הכור הגרעיני בדימונה. אחת ההצעות המובילות בהקשר זה הועידה את משימת הפיקוח לוועדה הבינלאומית לאנרגיה אטומית, שחברה בה גם ברית-המועצות. לבד מסכנה של דליפת מידע מדעי-טכנולוגי רגיש למעצמה יריבה, לא יכול היה להיות ספק שלפחות חלק מהמידע שיגיע לידיעת ועדה זו על פעילותה הגרעינית של ישראל, יועבר גם למדינות ערביות, ובראשן למצרים. לכך היו עלולות להיות, בין השאר, השלכות חמורות על יכולת ההרתעה של מדינת ישראל, המבקשת ליצור מצב של עמימות גרעינית כלפי העולם הערבי. קרוב לוודאי שמעצמות המערב לא ראו התפתחות מעין זו כתואמת את האינטרסים שלהן.⁹⁴

1. ולבסוף, ראוי להדגיש כי ההכרעה על מדיניות 'הפרופיל הנמוך' יכולה היתה להתקבל רק על בסיס הבהרות/בטחונות שמסרו לנציגי ממשל בארצות-הברית ובבריטניה גורמים בכירים ביותר – הן בישראל והן בצרפת – באשר לאופיה וליעדיה של הפעילות הגרעינית של ישראל ובאשר להסכם בין ישראל לצרפת על שיתוף פעולה בתחום הגרעיני:

1. בשיחה עם שגריר ארצות-הברית בישראל (במחצית דצמבר 1960), מוסר ראש הממשלה, דוד בן-גוריון כי 'הכור החדש', כלשונו, לא ייצר אנרגיה. כמו-כן טען כי יחלפו עוד שלוש-ארבע שנים עד שיוצר פלוטוניום בכור, וכי הממשל האמריקני יכול להיות סמוך ובטוח שמדינת ישראל תנהג בסוגיה זו במידת אחריות דומה לזו של ממשלות אחרות.⁹⁵

2. שגריר ישראל בארצות-הברית מוסר למזכיר המדינה של ארצות-הברית (ב-20 בדצמבר 1960) כי הוא הונחה בידי ממשלת ישראל למסור לממשל האמריקני בטחונות מלאים (full assurances) שהכור בדימונה מיועד לצורכי שלום.⁹⁶

94. בשיחה עם איש משרד המדע של בריטניה, מיכאלס, טוען סגן שר הביטחון, שמעון פרס, כי אם אכן יתברר שהפעילות המתנהלת בכור אינה בעלת אופי צבאי ואין בה כדי להעניק למדינת ישראל יכולת גרעינית בשלב כלשהו, אזי עשוי הדבר להביא להפרכת החששות הערביים מפני פעילותה הגרעינית של ישראל ולפגיעה ביכולת ההרתעה של מדינת ישראל. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 22 במאי 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/35.

95. ראה דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 29 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18/C.

96. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 23 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586 IAE 453/18.

3. ראש לשכת ראש הממשלה, טדי קולק, מוסר לשגריר בריטניה בישראל (ב-20 בדצמבר 1960) את הפרטים הבאים בקשר לפעילותה הגרעינית של ישראל:⁹⁷

(א) ממשלת ישראל החליטה כי תהיה זו טיפשות פוליטית (political folly) לייצר נשק כזה (נשק גרעיני), אשר, בכל מקרה, לא יהיה מוכן במשך השנים הקרובות.

(ב) לישראל אין עדיין אוראניום בשביל הכור הנבנה בנגב.

(ג) הוא מטיל ספק בסיכוי שהכור יוכל לפעול לפני שיחלפו עוד כשנתיים וחצי.

(ד) לכן, אם ישראל תרצה להפיק פלוטוניום, הדרוש לייצור נשק גרעיני (שהיא אינה רוצה בו), יידרשו לכך עוד שלוש שנים.

(ה) ישראל שגתה בכך שנקטה צעדי ביטחון כה חמורים סביב הכור (כדי לשמור על חשאיות הפרויקט).

4. מתזכיר של מחלקת המדינה של ארצות-הברית (מינואר 1961) עולה כי:

(א) הממשל קיבל בטחונות מן הדרג הגבוה ביותר במדינת ישראל (כלומר - ראש הממשלה, דוד בן-גוריון) כי למדינת ישראל אין תכניות לייצר נשק גרעיני. יתרה מזו, הובטח לממשל האמריקני כי ממשלת ישראל תשמח לאפשר ביקור של מדענים זרים ממדינות ידידותיות, ובמיוחד מארצות-הברית, בכור, כאשר תדעך הסערה הציבורית שקמה סביבו.⁹⁸

(ב) הממשל האמריקני קיבל 'בטחונות אחראים' (responsible assurances) מידי גורמים בממשל הצרפתי, ועל-פיהן:⁹⁹

(1) צרפת אינה רוצה להיות שותפה לתוכנית כלשהי של ישראל לייצור נשק גרעיני.

(2) תכנית שיתוף הפעולה בין צרפת לישראל מוגבלת לכור בהספק של עשרים וארבע מג'ואט.

97. דיווח שגריר בריטניה בישראל אל משרד החוץ, 21 בדצמבר 1960, PRO, FO 371 149586, IAE 453/11(A)

98. בתזכיר של מחלקת המדינה דווח כי 'לאחר דיונים קצרים בינינו [בין ארצות-הברית לישראל], נתן לנו דוד בן-גוריון הבטחות קטגוריות, אשר נתמכו בהצהרות פומביות, כי למדינת ישראל אין תכניות לפיתוח נשק גרעיני'. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית על הפיתוח הגרעיני בישראל, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג. על-פי תזכיר בריטי, בן-גוריון הבטיח רק כי אם יחזור לשלטון בעקבות הבחירות הקרובות הוא ישקול בדחיפות ביקור של מדען זר - ככל הנראה אמריקני - בכור. תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E1072/1/G. על הבטחונות שמסר בן-גוריון לשגריר ארצות-הברית בישראל, אוגדן ריד, בראשית ינואר 1961, ראה מ' בר-זוהר, בן-גוריון, ג, עמ' 1391-1392.

99. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית, 17 בינואר 1961, קובץ תעודות, אב"ג. מתזכיר אחר של מחלקת המדינה עולה כי הצרפתים מסרו לממשל האמריקני 'שהסיוע שלהם [למדינת ישראל, בתחום הגרעיני], מוגבל לצורך מחקר של שלום'. תזכיר מחלקת המדינה של ארצות-הברית על הפיתוח הגרעיני בישראל, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.

- (3) צרפת תספק את כל האוראניום הנדרש לכור.
 (4) הפלוטוניום אשר ייוצר בכור יוחזר כולו לצרפת.¹⁰⁰
 (5) סוכמו הסדרים שיבטיחו כי הכור יופעל אך ורק למטרות שלום.
 (6) פקחים, אזרחי צרפת, יוכלו לבקר בכור באורח תקופתי.
 (7) צרפת לחצה על ישראל להכריז באורח פומבי על יעדיה המדעיים בלבד של הפעילות הגרעינית בכור.¹⁰¹
 (8) צרפת תומכת במאמצייה של ארצות-הברית בהקשר זה.
 (ג) הבטחות אלה, כך קובע תזכיר של מחלקת המדינה (מינואר 1961), 'נראות כמספקות (appear to be satisfactory) אם כי נותרו עדיין שאלות הדורשות הבהרה'.¹⁰²
 5. בשיחה עם שגרירת קנדה בישראל (במאי 1961) אומר יו"ר הוועדה לאנרגיה אטומית של ישראל, פרופ' דוד ברגמן, כי בניגוד לכורים האחרים שבידי ישראל, המיועדים למחקר מדעי טהור, הכור בדימונה נועד לקידום המחקר השימושי-תעשייתי של מדינת ישראל.¹⁰³

שיחות בן-גוריון בקנדה, בארצות-הברית ובבריטניה וביקור המדענים בכור

על רקע חששות שמא המחלוקת בין ישראל לארצות-הברית סביב פעילותה הגרעינית של ישראל עלולה לגלוש לעימות מקיף בין שתי המדינות - למרות מגמת הפרופיל הנמוך' - מתגבשת בקרב גורמים שונים בישראל הערכה כי רצויה פגישה בדרג הבכיר ביותר - בין דוד בן-גוריון לבין מנהיגי מעצמות המערב, ובראשם הנשיא קנדי. בהעדר סיכוי לקבל הזמנה רשמית לכך מהממשל האמריקני, מייגעים אנשי משרד החוץ את מוחותיהם במציאת אמתלה מתאימה לעריכת ביקור כזה, שעצם קיומו מלווה בהתנגדות קשה של אנשי מחלקת המדינה.¹⁰⁴
 בן-גוריון, כך אפשר להתרשם, רואה חשיבות מרובה בעצם הביקור שלו בארצות-הברית, ובמיוחד בפגישה בינו לבין הנשיא קנדי. עם זאת, מדבריו משתמע כי הוא מטיל ספק אם פגישה כזו אכן תוכל להתממש. באחד ממכתביו אל שגריר ישראל

100. שר החוץ הצרפתי, קוב דה-מירווייל מסר לגורמים רשמיים בבריטניה ובצרפת כי צרפת דאגה לכך שהפלוטוניום המיוצר בכור יוחזר לידיה. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 23 במארס 1961, PRO, FO 371 157392 E 1072/1/G, מידע דומה נמסר גם בדיווח שגריר בריטניה בישראל אל משרד החוץ, 2 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/40/G, וכן בתזכיר של המחלקה לאנרגיה אטומית במשרד החוץ הבריטי, 6 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/38.
 101. על התהפוכות בעמדתה של צרפת כלפי שאלת הפיקוח על מתקני הגרעין של ישראל ראה ש' אהרונסון (לעיל, הערה 20), עמ' 70-71.
 102. ראה תזכיר מחלקת המדינה, 30 בינואר 1960, קובץ תעודות, אב"ג.
 103. ראה דיווח שגרירות בריטניה בישראל אל משרד החוץ, 2 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/40/G.
 104. ראה יומן בן-גוריון, 22 באפריל 1961, אב"ג.

בארצות-הברית הוא כותב את הדברים הבאים בהקשר זה:

לאחר עיון [בהצעה] ניסחתי תשובה זו: 1. הביקור יוכל לצאת לפועל אחרי יום העצמאות - במחצית הראשונה של מאי (1961). 2. לא לקשור הביקור עם שיחה בדרג גבוה כתנאי בל יעבור. 3. רצוי [שלפני] הביקור יבוא שליח מיוחד של הנשיא - אבל גם זה אינו תנאי אולטימטיבי.¹⁰⁵ 4. אם [יש] אפשרות פגישה [עם הנשיא קנדי] רצוי הדבר מאוד. לא נראית לי האמתלה של [קבלת תואר] דוקטור (אבל זה אינו פסול). 5. מוטב סידור פגישה עם ראשי היהדות האמריקנית כאמתלה.¹⁰⁶

במאי 1961 יוצא בן-גוריון לביקור בכמה מדינות מערביות. אשר לארצות-הברית - העילה הרשמית לביקור היתה קבלת תואר דוקטור כבוד מאוניברסיטת ברנדייס. תחנתו הראשונה היתה קנדה (ב-24 במאי 1961). בעקבות פנייה של אישים יהודים הסכים הנשיא קנדי להיפגש עם בן-גוריון בניו-יורק (ב-30 במאי 1961). בדרכו ארצה הוא נועד לשיחה גם עם ראש ממשלת בריטניה, הרולד מקמילן (ב-3 ביוני 1961) וכן עם נשיא צרפת, דה-גול (ב-6 ביוני 1961).

עוד קודם לביקור - וקרוב לוודאי מתוך מגמה למנוע היווצרות קרע עם מנהיגי המערב, ובראשם הנשיא קנדי - הסכים בן-גוריון לאפשר ביקורם של שני מדענים מארצות-הברית בכור בדימונה.¹⁰⁷ להלן פרטים מרכזיים על שיחותיו של בן-גוריון עם מנהיגי המערב בסוגיית פעילותה הגרעינית של ישראל, ועל ביקור המדענים בכור:¹⁰⁸

א. שיחות בן-גוריון-קנדי

1. מפרוטוקול השיחה שרשם השגריר הרמן עולות הנקודות העיקריות הבאות:¹⁰⁹
(א) הנשיא הגדיר את דו"ח המדענים שביקרו בכור כ'מועיל מאוד' (very helpful), ובמקום אחר כ'דו"ח נאה' (fine report).
(ב) הנשיא הביע משאלה כי המידע הכלול בדו"ח 'יצא החוצה' (get this)

105. בעקבות התערבותה של שרת החוץ, גולדה מאיר, הוסר סעיף זה מתשובתו של בן-גוריון. ראה יומן בן-גוריון, 29 במארס 1961, אב"ג.
106. יומן בן-גוריון, שם, שם. בן-גוריון דוחה על הסף הצעה של אנשי משרד החוץ כי ייפגש עם הנשיא קנדי בפריס, זמן מה לפני פגישת קנדי-דה-גול. ראה יומן בן-גוריון, 17 באפריל 1961, אב"ג.
107. על-פי מקור אחד ביקשה ממשלת ישראל מפרופ' עמוס דה-שליט לארח בארץ שני פיסיקאים אמריקנים: פרופ' רבי מאוניברסיטת קולומביה ויוג'ין ויגנר מפרינסטון. ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 79.
108. ראוי לציין כי אין שום תיעוד ביומן בן-גוריון על התקופה שבין 15 במאי 1961 ועד 15 ביוני 1961. אין לדעת אם בן-גוריון לא רשם דבר באותה תקופה, או שמא נעלמו דפי יומן אלה מסיבה כלשהי.
109. מברק מאת מ' גזית, ציר בשגרירות ישראל בווישינגטון, אל ג' אבנר במשרד החוץ, 7 ביוני 1961, גנוך המדינה, תיק 130.02 3294/7.

(information out). לא ברור אם כוונתו היא לפרסום פומבי של הדו"ח, או להעברת תוכנו לממשלות אחרות.

(ג) בן-גוריון הביע הסכמה למשאלה זו, ואף קבע כי ישראל מעוניינת בכך.
 (ד) בן-גוריון הסביר לנשיא כי בעייתה המרכזית של מדינת ישראל היא מים. אפילו נקבל את כל מי הירדן, לא יהיו לנו מספיק מים. הדרך היחידה לפתור את הבעיה היא באמצעות התפלת מי הים. לצורך זה אנו זקוקים למקורות אנרגיה זולים. אנרגיה גרעינית יקרה היום, אך בעוד עשר או חמש-עשרה שנה היא תהיה זולה יותר מאמצעים אחרים.

(ה) הנשיא הביע הבנה לבעיות המים של ישראל ולצורך בהתפלת מי הים. עם זאת הבהיר כי על מדינת ישראל להסכים לצעדים שיסלקו מדרכה כל טיעון כי פעולותיה בתחום הגרעיני מסכנות את המאמצים למניעת התפשטות נשק גרעיני. 'We must take away any excuse for the argument that what you are doing is connected with the proliferation of nuclear arms'. בהמשך השיחה חזר הנשיא ובהיר כי ארצות-הברית אינה רוצה ש'יתקבל הרושם' (we don't want it to appear) שמדינת ישראל עוסקת בייצור נשק גרעיני. אם יתקבל רושם כזה, תנסה גם מצרים להשיג נשק גרעיני.

(ו) בן-גוריון הודה כי ישראל נעזרה בצרפת לצורך בניית הכור.

(ז) בן-גוריון הבהיר כי בשלב זה (for the time being) מטרות הכור הן לצורכי שלום בלבד. אבל מדינת ישראל צריכה לכלכל את צעדיה בהתאם למה שיקרה במזרח התיכון, וזה אינו תלוי בנו.

(ח) הנשיא הסביר כי לאור מודעותם של הערבים ליחסים הקרובים בין ישראל לארצות-הברית, רצוי שישראל תסכים לביקור של מדענים ממדינות נייטרליות בכור. הנשיא הבהיר כי כוונתו למדינות כמו שווייץ, שוודיה ודנמרק. בן-גוריון הביע הסכמתו לכך.

2. תזכיר משרד החוץ הבריטי (ממאי 1961) מוסר את הפרטים הבאים בקשר לשיחה זו:¹¹⁰

(א) בשיחה היה בן-גוריון גלוי-לב עד מאוד בקשר לפעילותה של ישראל בכור שליד דימונה. הנשיא קנדי התרשם לטובה מהתייחסות זו.¹¹¹
 (ב) בן-גוריון הבהיר כי הכור בדימונה מיועד לצורכי מחקר מדעי. עם זאת, הוא לא היה מוכן להתחייב כי ייעוד זה יישאר תמיד כייעוד יחיד (He would not

110. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400. פירוט על השיחה ראה גם: M. Gazit, *President Kennedy's Policy Towards The Arab States and Israel*, Tel-Aviv 1983, p. 39

111. על-פי מקור אחד הבטיח בן-גוריון לקנדי במהלך השיחה להימנע מעתה מסודיות מוגזמת בכל הנוגע לכור בדימונה. הבטחת ראש הממשלה הביאה לכך שהנשיא היה 'מרוצה באופן מיוחד' מתוצאות שיחתו עם בן-גוריון בנושא הגרעיני. ראה: הארץ, 7 ביוני 1961. מ' בר-זוהר כותב בהקשר זה את הדברים הבאים: 'כאשר נפגשו שני האישים, סיפר קנדי בהנאה לזקן שהמומחים שלו, שביקרו בכור האטומי אכן השתכנעו שהסברי ישראל היו מדויקים:

commit himself to agreeing that this should remain its sole purpose (indefinitely).

(ג) בן-גוריון הראה נכונות לאפשר לארצות-הברית, אם תרצה בכך, להעניק בטחונות למדינות אחרות בקשר לאופיה הלא-צבאי של הפעילות הגרעינית של ישראל.

(ד) בן-גוריון גם נתן הסכמתו לביקורים של מדענים נוספים מארצות-הברית בכור.

3. מתזכיר אחר שהעבירה שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ עולים פרטים שונים במקצת בקשר לשיחת קנדי-בן-גוריון בסוגיה הגרעינית ולעמדת ארצות-הברית בעניין זה.¹¹² בתזכיר הובלטו הנקודות העיקריות הבאות:

(א) בן-גוריון הסכים לכך שארצות-הברית יכולה לעשות כל שימוש שהיא רוצה במידע שאספו שני המדענים שביקרו בכור בדימונה.

(ב) בן-גוריון הסכים לאפשר גם ביקורים של מדענים ממדינות נייטרליות – בנוסף לביקורי מדענים מארצות-הברית (לא ברור אם המדובר בהסכמה עקרונית האמורה להתממש בטווח הארוך, או שמא מדובר בהסכמה קונקרטית).¹¹³

(ג) ארצות-הברית אינה מעוניינת בשלב זה שהביקור הבא של מדענים בכור יהיה סמוך לביקור האחרון.

(ד) ארצות-הברית מבקשת לערפל, בעיקר בפני מדינות ערב, את תאריכי הביקור של המדענים. זאת על מנת ליצור בקרבן את הרושם כאילו ביקורים אלה נערכו כתוצאה משיחת בן-גוריון-קנדי. על רקע זה מתבקשים גורמים בריטים לשמור בסוד את תאריכי הביקור של המדענים בכור.

ב. שיחת בן-גוריון-מקמילן

מפרוטוקול השיחה (מיוני 1961) ניתן ללמוד את הפרטים העיקריים הבאים:¹¹⁴

1. מקמילן העלה את נושא פעילותה הגרעינית של ישראל כנושא ראשון לדיון.
2. בן-גוריון הסביר בפרוטרוט את בעיות האנרגיה של מדינת ישראל בקשר לפיתוח הנגב. מדינת ישראל, הוא טען, הגיעה למסקנה כי בעייתה המרכזית היא הכשרת כוח אדם בעל יכולת מדעית-טכנולוגית מפותחת. לשם כך הוחלט על בניית כור

התברר להם, שהכור נועד לצורכי שלום, ואין הוא משמש למטרות צבאיות כלשהן. בן-גוריון חש רווחה רבה. מ' בר-זוהר, בן-גוריון, ג, עמ' 1393.

112. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, PREM 11/3400

113. על-פי דיווח של שגרירות בריטניה בצרפת, המתבסס על פרטים שמסרו לה גורמים בשגרירות הישראלית בפריס, אכן ביקש הנשיא קנדי מבן-גוריון שיאפשר פיקוח של גופים נייטרליים על הכור. בן-גוריון סירב לתת תשובה מחייבת בנושא. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 10 ביוני 1961, PRO, FO 371 157750 103117/1

114. פרוטוקול שיחת בן-גוריון-מקמילן, 2 ביוני 1961, PRO, PREM 11/3400 13157

- מחקר בנגב בסיוע צרפתי. הכור יכשיר צוותים שישראל זקוקה להם לתכניות האנרגיה שלה, והוא יושלם תוך שנתיים-שלוש.¹¹⁵
3. בן-גוריון הוסיף כי על-פי הצעת הנשיא קנדי ביקרו בכור שני מדענים מארצות-הברית.
4. לשאלתו של מקמילן האם יסכים למערכת פיקוח בינלאומית על הכור, כפי שעשתה איטליה לגבי הכורים הגרעיניים שברשותה, השיב בן-גוריון כי לישראל אין התנגדות לפיקוח של גורמים נייטרליים, אך היא אינה יכולה להסכים למערכת הפיקוח הבינלאומית, שמשמעותה הכנסת מדינות ערב וברית-המועצות בסוד העניינים.

ג. ביקור המדענים בכור

מעיון במקורות שונים המתייחסים לסוגיה זו עולים הפרטים הבאים בקשר לביקור המדענים בישראל:

1. הביקור בישראל נערך בתאריכים 18-22 במאי 1961.¹¹⁶ המדענים הגיעו לארץ בחשאיות רבה, באמצע הלילה.¹¹⁷ הם הוסעו למלון במכונית סגורה, ולא היה להם מושג לגבי מיקומו. לא היה להם כל מגע עם השגרירות האמריקנית בישראל. מלבד הכור שליד דימונה ביקרו המדענים גם בטכניון, בכור הגרעיני בנווה-הרובין ובמכון וייצמן.¹¹⁸ על-פי הנחיית הנשיא קנדי, הם נתבקשו שלא למסור פרטים באורח פומבי על ביקורם בכור.¹¹⁹
2. המדענים שהו בכור שליד דימונה משך שש שעות. ככלל, הם קבעו כי הדברים שראו בשטח הכור תואמים את התיאורים שמסרו להם קודם לכן גורמים ישראלים.¹²⁰ הם גם קבעו כי הכור משתרע על שטח של 750 מטר רבוע, והדגישו כי שיתוף הפעולה הישראלי-צרפתי בולט מאוד בשטח.¹²¹

115. טיעון זהה לחלוטין מעלה בן-גוריון בהקשר זה גם בשיחותיו עם ראש ממשלת קנדה, ג'ון דיפנביקר. בשיחה אומר בן-גוריון כי למדינת ישראל שתי בעיות מרכזיות: מים ואנרגיה. בשלב זה אנרגיה גרעינית עדיין יקרה יותר מאנרגיה קונוונציונלית, אבל לדעת מדענים תוך עשר עד חמש-עשרה שנה תהיה האנרגיה הגרעינית משתלמת יותר מבחינה כלכלית. לישראל אין עתה יכולת להקים מתקן להפקת אנרגיה גרעינית, אבל חיוני לה להכשיר צוות של מדעני גרעין, שיוכלו להתמודד עם סוגיית האנרגיה הגרעינית כאשר העניין יהיה משתלם. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 30 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286 IAE 4153/46

116. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400

117. על-פי מקור אחד היה אחד המדענים בביקור בארץ באותה תקופה, והתבקש, כביכול באורח ספונטני, לבקר בכור בדימונה. ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 79.

118. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/39

119. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400

120. שם.

121. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/39

3. המדענים הביעו התרשמות עמוקה מהישגיה של ישראל בתחום המדעי-טכנולוגי, וקבעו כי הישגים אלה היו מחמיאים גם למדינה גדולה בהרבה ממדינת ישראל.¹²²
4. בקשר למאפייניו ה'מבצעיים' של הכור וליעדיו האפשריים מסרו המדענים את ההערכות הבאות:¹²³
- (א) הכור הנוכחי הוא בהספק של עשרים וחמישה מג'ואט, אך במשך הזמן ניתן יהיה להגדיל את ההספק ואף להכפילו.
- (ב) המדענים הביעו את הערכתם כי בניית הכור עשויה להסתיים עוד לפני תקופת הזמן שנקבו בפניהם גורמים ישראלים (שנת 1964). עם זאת הם הדגישו כי בכל מקרה אין מדובר בהפרשי זמן גדולים.¹²⁴
- (ג) המדענים הביעו בטחונם כי הפלוטוניום שייצור בכור ישמש למטרות מחקר מדעי בלבד, ולא נראו מודאגים בהקשר זה. בניסוח המקורי הוצגה הערכת המצב של המדענים בלשון זו: 'The scientists seemed satisfied that the Plutonium produced would be put to legitimate uses in the field of scientific research, and were not worried on this score'¹²⁵
- (ד) מחלקת המדינה של ארצות-הברית הודתה כי ייתכן שהמדענים היו צריכים לבחון סוגיה זו בצורה מעמיקה יותר.¹²⁶
- (ה) המדענים לא שללו את האפשרות כי הפרויקט יאפשר לישראל לייצר נשק גרעיני. עם זאת קבעו כי בכל מקרה יהיה מדובר במתקן קטן בממדיו.
- (ו) מדיווחי המדענים השתמע כי בכל מקרה אין סיכוי כי בידי ישראל תהא יכולת של ייצור נשק גרעיני במהלך השנתיים-שלוש הקרובות. אשר לעתיד הרחוק יותר – הם לא יכלו לקבוע עמדה חד-משמעית.¹²⁷
- (ז) המדענים קבעו כי אין צורך בביקור נוסף במשך השנה הקרובה כדי להבטיח שהכור לא ישנה את ייעודו.¹²⁸

122. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400
123. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/39
124. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400
125. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/39
- נשק או לכוונות לייצור'. ראה ס' הירש, ברירת שמשון, עמ' 79.
126. דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/39
- בשיחה עם ראש ממשלת קנדה, ג'ון דיפנביקר (ביוני 1961), הודה בן-גוריון כי 'כל תחנת כוח גרעינית יכולה לשמש לייצור פלוטוניום', אך קבע כי כמות הפלוטוניום שתייצר בכור בדימונה לא יכולה להוות מקור לסכנה. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 30 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286 IAE 4153/46; וכן תזכיר משרד החוץ הבריטי, 8 ביוני 1961, PRO, FO 371 157286 IAE 4153/41
127. ראה דיווח שגרירות בריטניה בארצות-הברית אל משרד החוץ, 1 ביוני 1961, PRO, FO 371 157285 IAE 4153/38
128. ראה תזכיר משרד החוץ הבריטי, 31 במאי 1961, PRO, PREM 11/3400

סיכום

חשיפת פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל במסגרת הכור בדימונה, אשר נתקשרה בחוגים שונים במערב כמכוונת להשגת נשק גרעיני, העמידה בפני מעצמות המערב - ובמיוחד בפני ארצות-הברית - דילמות קשות. סוגיית המאבק למניעת הפצתו של נשק גרעיני היתה נושא מרכזי במערכת הבחירות של הנשיא קנדי, והיא הוצגה כאינטרס לאומי עליון של ארצות-הברית. חשיפת הפרשה ערב כניסתו לתפקיד העמידה אפוא את הנשיא הנבחר במבחן ראשוני בקשר ליכולתו לממש את אחד העקרונות המרכזיים של מדיניות החוץ, אשר על בסיסם נבחר לנשיא.

לאחר שפעילותה הגרעינית של ישראל (במסגרת הכור בדימונה) נחשפה ברבים, באורח סנסציוני למדי, נדמה היה כי היא תוליך למשבר חמור ביותר - אולי אף לקרע בלתי-ניג'ן-לאיחוי - ביחסי ישראל וארצות-הברית. תגובותיהם הראשוניות של אישים בממשל האמריקני והבריטי אכן הצביעו על מגמה של 'היסחפות' מתלהמת אחר הפרסומים הדרמטיים, הבלטת חומרת הנוק של הפעילות הגרעינית הישראלית לאינטרסים החיוניים של מעצמות המערב והשמעת איומים, סמויים וגלויים, על מדינת ישראל בגין פעילותה הגרעינית. נראה היה, כי קיימת סכנה שהממשל האמריקני יבקש להביא להסלמה של המשבר עם מדינת ישראל - בניסיון לכפות עליה קבלת פיקוח הדוק על פעילותה הגרעינית בכור בדימונה.

ואולם, הסערה הבינלאומית שיצרו הפרסומים בתקשורת העולמית על פעילותה הגרעינית של ישראל בכור בדימונה הלכה ושככה באורח הדרגתי. במקביל, הממשל האמריקני גיבש מדיניות של 'פרופיל נמוך' בהתייחסויותיו לסוגיה זו. מגמה מדינית זו לא נועדה לבטא 'השלמה' אמריקנית עם פעילותה הגרעינית של ישראל. עם זאת היא נותנת ביטוי לתפיסה המבקשת להסדיר את המחלוקת שיש לארצות-הברית (ולבריטניה) עם מדינת ישראל, בסוגיה זו, באורח חשאי וענייני ככל האפשר.

קשה להעריך באורח חד-משמעי את הגורמים שהובילו את מעצמות המערב לאימוץ מדיניות של 'פרופיל נמוך' כלפי פעילותה הגרעינית של ישראל בתקופה הנדונה. אין להניח כי נעלמה מעיניהן האפשרות שמדיניות זו (אשר התבססה בין השאר על הבעות אמון, כלפי חוץ לפחות, בהודעותיה של מדינת ישראל באשר למטרות המדעיות של פעילותה הגרעינית) תתפרש בחוגים שונים כמתן 'הרשאה', ולו עקיפה, למדינת ישראל להמשיך בפיתוח האופציה הגרעינית. להערכתנו, עמדו בבסיסה של מגמה מדינית זו שני רכיבים מרכזיים:

א. הערכה של מעצמות המערב כי למעשה, בנסיבות הקיימות, אין להן אופציה חלופית ובת-מימוש למניעת/עיכוב פיתוח האופציה הגרעינית של ישראל באורח משמעותי.

ב. הערכה כי בפיתוח האופציה הגרעינית של מדינת ישראל טמונים גם יסודות חיוביים, העשויים לשרת באורח משמעותי ביותר את האינטרסים של מעצמות המערב.

באורח קונקרטי ניתן לפרט את הגורמים והשיקולים העיקריים הבאים, אשר עיצבו, קרוב לוודאי, את גישתן של מעצמות המערב כלפי פעילותה הגרעינית של ישראל בתקופה הנדונה, ותרמו לעיצוב מדיניות 'הפרופיל הנמוך':

א. עיתוי החשיפה (במחצית דצמבר 1960) - בתקופת מעבר בין ממשלו של הנשיא אייזנהאואר לתקופת כהונתו של הנשיא קנדי - הקשה, ללא ספק, על גיבוש תגובותיה של ארצות-הברית, וממילא של כלל מעצמות המערב, בסוגיה זו. הכרעה כה מרחיקת לכת על אימוץ מדיניות בלתי-מתפשרת כלפי מדינת ישראל בסוגיה זו היתה יכולה להתקבל אך ורק לאחר שהממשל החדש אייש את המשרות המרכזיות בממשל, וגיבש באורח ממשי את מגמותיו בתחום מדיניות החוץ ואת תהליכי קבלת ההחלטות.

ב. הערכה של מעצמות המערב כי חשיפת פעילותה הגרעינית של ישראל נעשתה בשלבים 'מאוחרים' מדי - דהיינו, כאשר פעילות זו הגיעה כבר לשלב מתקדם למדי. מהערכה אפשרית זו היתה עשויה להשתמע המסקנה כי הפסקת פעילותה הגרעינית של ישראל במסגרת הכור בדימונה היתה יכולה להיעשות אך ורק בדרך של פעולה דרסטית - מדינית (הטלת עיצומים קשים על ישראל) ו/או צבאית (הסגר ימי ואווירי, ואולי אף הפצצה של הכור).

ג. ספק רב אם הממשל בארצות-הברית יכול היה להעריך כי בידיו יכולת פעולה ממשית ברמה כל-כך קיצונית נגד מדינת ישראל כבר בשלבים כה מוקדמים לתחילת כהונתו. זאת, בין השאר, נוכח מערכת היחסים המיוחדת שבין ישראל וארצות-הברית, תחושת מחויבות של הנשיא קנדי ל'יקול היהודי', שסייע לבחירתו כנשיא, וזכר השואה על רקע משפט אייכמן שהתנהל בירושלים בתקופה זו ואשר חידד, ללא ספק, את תחושת האשמה של מדינות המערב כלפי העם היהודי וכו'.

ד. הכרעה של הממשל בארצות-הברית על הסלמת המשבר עם מדינת ישראל היתה מובילה אפוא בהכרח להעמדת הנשיא קנדי עצמו בפני מבחן ראשון במעלה ליוקרתו, אשר תוצאותיו יוכרעו על בסיס של עימות קשה עם מדינת ישראל בראשות מנהיג כדוד בן-גוריון. ספק אם הממשל החדש יכול היה להעריך כי ביכולתו לצאת מעימות כזה כשידו על העליונה. זה מכבר התרגל הממשל האמריקני לראות בדוד בן-גוריון מנהיג ששום לחץ לא יוביל אותו לוותר בעניינים הנוגעים לאינטרסים בטחוניים חיוניים של מדינת ישראל. לא יכול היה להיות ספק כי פעילותה הגרעינית של ישראל היא אחד מאותם אינטרסים שמדינת ישראל, בראשות בן-גוריון, לא תהא מוכנה לקבל תכתיבים מרחיקי לכת לגביהם.

ה. העובדה כי הפעילות הגרעינית של ישראל בוצעה בשותפות עם צרפת, תחת משטרו של מנהיג כדה-גול - אף הוא מנהיג חסר-פשרות ככל שהדבר נוגע לאינטרסים לאומיים חיוניים של ארצו - היוותה, ללא ספק, מגבלה על יכולת הפעולה של ארצות-הברית ובריטניה. קרוב לוודאי כי העלתה בקרבן חששות מפני קרע גדל והולך במערב אם אכן תינקט מדיניות בלתי מתפשרת, אשר

- תבקש לכפות פיקוח מלא על פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל.
- ו. הסלמת המשבר סביב פעילותה הגרעינית של מדינת ישראל היתה משכנעת את מדינות ערב כי בידי המערב מידע מוצק שהפעילות הגרעינית של ישראל נועדה להעניק לה יכולת צבאית גרעינית מוכחת. הערכה כזו היתה עלולה להוליך אותן, ובעיקר את מצרים, למאמץ מוגבר לרכוש עצמה גרעינית מקבילה באמצעות ברית-המועצות, או גורמים אחרים. התפתחות כזו היתה יוצרת מצב מסוכן ביותר במזרח התיכון, מנקודת ראותן של מעצמות המערב.
 - ז. השגת אופציה גרעינית, או לפחות מצב של עמימות גרעינית (כבעלת מונופול במזרח התיכון) עשויה היתה להוביל את מדינת ישראל לנכונות לוותרים מרחיקי לכת במסגרת של הסדר מדיני ישראלי-ערבי, שהנשיא קנדי ביקש להשיג במהלך כהונתו. זאת על בסיס ההנחה כי מדינת ישראל תראה במעמדה הגרעיני המונופוליסטי באזור מעין פיצוי על הסיכונים הבטחוניים שהיא תהיה מוכנה לקחת בגין הוויתורים שלה במסגרת הסדר פוליטי.
 - ח. בכל מקרה, מדינת ישראל בעלת 'מעמד גרעיני' מונופוליסטי היתה יוצרת אפקט הרתעתי מרשים על העולם הערבי, ומצמצמת, באופן משמעותי, את הסכנה של מתקפה ערבית כוללת נגד ישראל. התפתחות מעין זו עשויה היתה להביא להפחתה ניכרת בעצמתה של התביעה הישראלית כי מעצמות המערב ייתנו ערובות לבטחונה. תביעה זו העמידה את מעצמות המערב במצב מביך למדי - הן לא יכלו לקבלה, אך בה במידה התקשו לדחותה על הסף.
- עם זאת, מן הראוי להדגיש כי מחקר זה מוגבל מבחינת טווח הזמן שבו הוא עוסק - בין חשיפתה ברבים של הפעילות הגרעינית של ישראל בכור בדימונה (בדצמבר 1960) ועד לאחר ביקורו של דוד בן-גוריון בקנדה, בארצות-הברית, בבריטניה ובצרפת (במאי-יוני 1961). איננו יכולים בשלב זה להעריך האם, ובאיזו מידה, חלה תפנית משמעותית בהתייחסויותיהן של מעצמות המערב בשאלת פעילותה הגרעינית של ישראל מאז. העובדה כי הפעילות בפרויקט הכור בדימונה נמשכה - גם אם תוך עיכובים וקשיים - מעידה, אולי, על כך שגם לאחר מכן לא אזורו מעצמות המערב 'אומץ' לכפות על מדינת ישראל תנאי פיקוח חמורים, שישללו ממנה את המשך פיתוח יכולתה הגרעינית, ואולי גם על מערכת הבנות שסוכמו בינן לבין מדינת ישראל בסוגיה זו.